

Rada mládeže Slovenska

Voľnočasová infraštruktúra v Banskobystrickom kraji

Analytická správa z kvalitatívneho výskumu v rámci projektu YOUNG
SERVICE DESIGNERS

Katarína Čavojská
3.6.2022

Obsah

Úvod	2
Metodológia	3
Hlavné závery	5
Aktívni mladí ľudia.....	8
I. Voľný čas.....	9
II. Dostupnosť voľnočasových aktivít pre mladých	14
III. Voľnočasová infraštruktúra	19
IV. Inklúzia vo voľnočasových aktivitách	26
Pracovníci s mládežou	30
I. Dostupnosť organizovaných voľnočasových aktivít	31
II. Voľnočasová infraštruktúra	37
Príloha: Rámcový scenár pre fokusové skupiny	43

Úvod

V rámci medzinárodného projektu Young Service Designers (<http://ysd-project.eu/>) sa spolu s partnermi z ďalších 5 krajín venujeme aktivitám na podporu miestnych štruktúr, pričom podstatou tohto prístupu je zapojenie mladých ľudí ako spolutvorcov a realizátorov pilotných opatrení na prispôsobenie verejných služieb. Cieľom je dosiahnuť, aby boli mladí ľudia s podporu miestnych samospráv a pracovníkov s mládežou zapojení a zapájaní do navrhovania udržateľných a inovatívnych riešení pre mesto, v ktorom žijú.

Pri mapovaní situácie pre potreby projektu sme preto uskutočnili aj tri fokusové skupiny s mladými ľuďmi ako aj s pracovníkmi s mládežou, ktoré by nám pomohli pochopiť problémy a výzvy, ktorým čelia mladí ľudia v regióne Banskobystrického VÚC. Hoci projekt a jeho projektové aktivity prebiehajú nakoniec prioritne v Lučenci, záber na celý kraj nám umožnil pochopiť regionálne špecifická, ktoré rámujú potreby mladých ľudí v tomto meste.

Obsahovo sme sa zamerali na voľnočasovú infraštruktúru. Dôvodom tejto voľby bolo, že na základe opakovaných zistení predovšetkým z konzultácií v rámci Európskeho dialógu s mládežou pozorujeme dlhodobý dopyt po riešení dostupnosti voľnočasových priestorov pre mladých. Nejde pritom o dopyt po organizovaných aktivitách, ako skôr po priestoroch, v ktorých sa môžu mladí ľudia stretávať, v príjemnom a bezpečnom prostredí. Spoločnou črtou takýchto priestorov je možnosť tráviť čas so svojimi rovesníkmi, v praxi ide o centrá alebo kluby pre mladých. V predkladanej analýze prenášame výsledky analýzy zistení z fokusových skupín, ktoré sme v rámci projektu uskutočnili.

Rada by som touto cestou poďakovala Zuzane Sojkovej, za neoceniteľnú spoluprácu pri organizovaní fokusových skupín a Petre Marinovej, za spoločné moderovanie a podporu pri analýze zistení z fokusových skupín.

Metodológia

Výskum zameraný na voľnočasovú infraštruktúru sme uskutočnili v rámci projekt Young Service Designers. Tematicky boli fokusové skupiny venované hlavne otázke reflexie ponuky možností a príležitostí pre trávenie voľného času. Sledovali sme ponuku zázemia pre voľnočasové aktivity, ale aj záujem mladých ľudí o tieto aktivity. Vzhľadom na zmiešané etnické prostredie (vysoké zastúpenie rómskej menšiny v regióne) a často napäté vzťahy medzi majoritou a minoritou sme mapovali aj skúsenosti so zapájaním mladých z rôznych prostredí do spoločných aktivít či využívania spoločných priestorov.

Výskumný cieľ: **Zistiť, aké sú možnosti trávenia voľného času v etnicky zmiešanom prostredí s dôrazom na dostupnosť a infraštruktúrne zázemie organizovaných a neorganizovaných aktivít.**

Na základe toho sme definovali nasledujúce výskumné otázky (VO):

- ✓ VO1: Ako je chápaný voľný čas? (definícia, typ aktivity, pasívne verus aktívne trávenie voľného času)
- ✓ VO2: Ako sa prejavila v možnostiach trávenia voľného času pandémie COVID-19?
- ✓ VO3: Aké sú dostupné organizované voľnočasové mimoškolské aktivity a kto ich poskytuje?
- ✓ VO4: Aká je dostupnosť aktivít z hľadiska vzdialenosti?
- ✓ VO3: Aká je ponuka infraštruktúry pre trávenie voľného času (priestory, neorganizované aktivity)?
- ✓ VO4: Aké sú možnosti financovania voľnočasových aktivít?
- ✓ VO5: Aká je ochota, záujem mladých ľudí?
- ✓ VO6: Aké sú skúsenosti s inkluzívnymi aktivitami?

Za týmto účelom sme naplánovali realizáciu 3 fokusových skupín, ktoré cielili na mladých ľudí vo veku 15 – 29 rokov, ale aj na pracovníkov s mládežou v Banskobystrickom kraji. Celkovo sa výskumu zúčastnilo 23 respondentov. Skupiny mladých ľudí sme situovali priestorovo na sever a juh regiónu, vzhľadom na odlišné socioekonomické a infraštruktúrne podmienky. Zber dát prebehol aj vzhľadom na v tom období pomerne striktné pandemické obmedzenia prostredníctvom online platformy ZOOM.

Priebeh fokusových skupín bol nahrávaný, následne anonymizovaný a prepísaný do textovej podoby. Materiál bol následne spracovaný pomocou obsahovej analýzy, ktorej výsledky prinášame v tejto analytickej správe.

Výskumné zistenia sú vzhľadom na veľkosť vzorky a metodiku zovšeobecniteľné predovšetkým na tú časť populácie mladých ľudí, ktorí sa projektu zúčastnili. Vyjadrenia respondentov a respondentiek boli mierne štylisticky upravované za účelom ich lepšej čitateľnosti, vždy však so snahou o zachovanie významu obsiahnutého vo vyjadrení.

Keď hovoríme o respondentovi, myslíme na respondentov aj respondentky. Rodová rovnosť aj rovnosť príležitostí vo všetkých ich podobách sú naším najhlbším presvedčením, pre účely dokumentu používame iba pre zjednodušenie textu spoločné zaužívané oslovenie.

Text analýzy neprešiel jazykovou korektúrou.

Projekt bol realizovaný v rámci medzinárodného projektu YOUNG SERVICE DESIGNERS, ktorý je financovaný z programu ERASMUS+.

Bližšie informácie o projekte sú na stránke <http://ysd-project.eu/>

Hlavné závery

Čo hovoria mladí ľudia

- ✓ Voľný čas je v prvom rade čas pre seba, autonómny čas, o ktorom mladí rozhodujú v súlade so svojimi preferenciami. Rovnako významný je dôraz na dôležitosť voľného času a možnosť tráviť ho s rovesníkmi. V trávení voľného času je najvýraznejšie zastúpená relaxačná funkcia (aktívne i pasívne). S podobnou intenzitou respondenti hovorili aj o vzdelávacej funkcii a potrebe seberealizácie vo voľnom čase, pričom spájaná je hlavne s mimoškolskými a dobrovoľníckymi aktivitami. Pandémia COVID-19 najviac zasiahla možnosť tráviť čas spolu s kamarátmi, čo je ale zároveň vnímané aj ako najväčší problém v možnosti trávenia voľného času mladými ľuďmi.
- ✓ Pozorujeme významne zastúpený faktor uponáhľanosti či nedostatku voľného času (treba doplniť, že respondenti boli aktívni mladí ľudia vo svojich komunitách, často lídri). Dôvodom je nepochybne aj množstvo aktivít, ktorým sa venujú mimo školy, ktoré zvyšujú záťaž popri napĺňaní bežne zadávaných úloh.
- ✓ Čo sa týka dostupnosti organizovaných voľnočasových aktivít pre deti, situácia v Banskobystrickom kraji je veľmi rôznorodá. Platí, že lepšia situácia je v severnejšej časti kraja, v oblasti väčších mestských sídiel. Najčastejším poskytovateľom týchto aktivít sú školy, v menšej miere centrá voľného času. Ponuka aktivít je hodnotená skôr kriticky, mnohí mladí o tieto aktivity ani nemajú záujem. Dôvodom nie je len nedostatočná kvalita, ale aj nedostatočný záujem reflektovať záujmy a preferencie mladých ľudí. Prax ukazuje aj segregáčne praktiky vo vzťahu k rómskym deťom.
- ✓ Problém, ktorý je mimoriadne vypuklý hlavne vo vidieckych oblastiach, je „priestorová“ dostupnosť organizovaných mimoškolských aktivít, dôvodom je nedostatočná dopravná infraštruktúra. Tému otvorili respondenti z južnej časti regiónu, ktorá má podstatne viac vidiecky charakter, ako aj slabšiu dopravnú infraštruktúru.
- ✓ Pokiaľ ide o voľnočasovú infraštruktúru pre neorganizované aktivity (kluby, centrá pre mladých), mladí konštatujú nepriaznivú situáciu. Dopyt po priestoroch pre mladých je, no aktuálna ponuka je veľmi slabá. V tomto smere sa ako absolútne infraštruktúrne podlimitované javia hlavne vidiecke oblasti. Ako nevyužitá príležitosť sa javia prázdne školské priestory v popoludňajších hodinách.
- ✓ Najväčšiu a zásadnú prekážku pre vznik priestorov pre mladých identifikujeme v rovine nedostatočného pochopenia potrieb a dôvery medzi samosprávou a miestnou komunitou mladých. Obavy sú i z toho, že v prípade otvorenia takéhoto priestoru nakoniec mladí tento priestor využívať nebudú. Do hry vstupuje časová zaneprázdnenosť mladých v kombinácii s nedostatočnou dopravnou infraštruktúrou.
- ✓ Respondenti hovorili tiež o personálnej poddimenzovanosti v rámci mládežníckych aktivít, ktorá často obmedzuje kontinuálnu činnosť a rozvoj mládežníckych aktivít. Dôvodom je odchod mladých z komunít za vzdelaním.

- ✓ Čo sa týka spoločných voľnočasových aktivít majority a rómskej menšiny, tieto nateraz na základe skúseností respondentov skôr nefungujú. Veľa sa hovorilo o potrebe búrania predsudkov a stereotypov, a to na oboch stranách. Ako osvedčené cesty zblížovania „oboch brehov“ sa javia kultúrne podujatia (festivaly, koncerty), na ktorých vystupujú uznávané osobnosti. Postaviť vedľa seba ľudí len tak, nebude fungovať automaticky ani otvárať dvere pre ďalšie spoločné voľnočasové aktivity.

Čo hovoria pracovníci s mládežou

- ✓ Skúsenosti pracovníkov s mládežou potvrdzujú skúsenosti mladých ľudí z regiónu. Situácia je odlišná naprieč krajom i medzi sídlami. Univerzálnym poskytovateľom širokospektrálnej organizovanej mimoškolskej činnosti sú školy, či už samostatne, alebo v spolupráci s centrom voľného času (CVČ). Okrem toho v mestách sú dostupné aj ZUŠ-ky. Objavujú sa aj ďalší aktéri, ako sú komunitné centrá, mládežnícke organizácie, široké spektrum mimovládnych organizácií, väčšinou aktívnych na lokálnej úrovni. Skúsenosti s fungovaním voľnočasových aktivít, ako aj s ich úrovňou a dostupnosťou pre všetky deti, sú rôzne. Chýbajú hlavne aktivity pre staršie deti, resp. pre mladých ľudí.
- ✓ Samostatnou kapitolou je šport a športové aktivity, ktoré ale zvyčajne majú podporu samospráv a sú financované z iných zdrojov, ako ostatné voľnočasové aktivity. Popritom existuje široké spektrum športových krúžkov, ktoré sa venujú rôznym rekreačným športom.
- ✓ Najväčším problémom je finančná nedostupnosť aktivít. Pokiaľ ide o ZUŠ, vzhľadom na nákladnosť, sú menej dostupné pre deti so slabším socio-ekonomickým zázemím. Podobný problém nastáva aj pri dostupnosti aktivít v CVČ. Okrem toho sa v praxi objavujú aj segregáčne praktiky. Významným aktérom v poskytovaní mimoškolských aktivít sú potom pre rómske deti komunitné centrá, ktoré často sanujú nedostupnosť aktivít v ostatných školských zariadeniach.
- ✓ Nedostupnosť kvôli vzdialenosti je ďalší dôležitý faktor. Dostupnosť aktivít v popoludňajších hodinách môže byť obmedzená hlavne u tých mladých, ktorí dochádzajú z okolitých miest a obcí. Problémom je nepostačujúce dopravné spojenie, ale aj zistenie, že mladí ľudia majú často aj iné povinnosti po vyučovaní v domácnosti, kvôli ktorým sa nemôžu krúžkov v popoludňajších hodinách zúčastňovať.
- ✓ Ponuka krúžkov býva pomerne veľká, často však nekorešponduje s dopytom, alebo potrebami detí a mladých ľudí. Najviac chýbajú krúžky, ktoré by boli zamerané na technológie, informatiku a programovanie, audiovizuálne aktivity apod. V prípade dostupných aktivít tohto typu je potom často problémom ich nízka kvalita. Situáciu by pomohlo riešiť zohľadňovanie potrieb a dopytu na strane detí a mladých ľudí.
- ✓ Dostupnosť voľnočasových aktivít významne rámčuje nastavenie systému. Respondenti spontánne upozornili na problém nedostatkov financovania centier voľného času, ale aj neprehľadný systém fungovania vzdelávacích poukazov, z ktorého sú mnohí poskytovatelia voľnočasových aktivít vylúčení.

- ✓ Pracovníci s mládežou na základe svojich skúseností potvrdili potrebu priestorov pre neorganizované aktivity, teda kluby alebo centrá pre mladých. Chýba hlavne priestor, kam ísť po škole, kde nie je potrebné zaplatiť. Táto potreba vystupuje do popredia hlavne u starších, resp. u detí na druhom stupni a starších žiakov/ študentoch (stredoškólákov).
- ✓ V etnicky zmiešanom prostredí, poznačenom mnohými negatívnymi predsudkami a stereotypmi, predstavujú inkluzívne aktivity obrovskú výzvu. Diskutovalo sa v tejto súvislosti o potrebe pomalej, postupnej zmeny, vzájomného spoznávania a privykania.

Aktívni mladí ľudia

I. Voľný čas

Môže sa zdať, že téma voľného času je ťažko uchopiteľná, predvídateľná či dokonca málo významná, vysoko privátna, podliehajúca minimálnej štruktúrovanosti alebo organizovanosti. Okrem toho sme v období písania tejto analýzy¹ svedkami bagatelizovania významu voľného času pre mladých ľudí dokonca aj vo verejnom priestore, hlavne v súvislosti s aktuálnou debatou o podpore voľnočasových aktivít detí a mladých ľudí zo strany štátu.

Významu kategórii voľného času, ako aj jeho mnoho úrovnosti v súčasnej dobe sa venujú napr. autori publikácie *Voľný čas, spoločnosť a kultúra: Česko – Slovensko*². Ako uvádza Chorvát (tamtiež, s. 35), aj bežná skúsenosť ukazuje, že „voľnočasové aktivity sa vyznačujú relatívnou stabilitou a kontinuitou a že to, čomu sa ľudia venujú v neskorších fázach životného cyklu, je často ovplyvnené tým, ako trávili svoj čas v skorších obdobiach svojho života“. U dnešnej generácie mladých ľudí pozorujeme mnohé nové fenomény a trendy, ktorými sa odlišujú od generácií svojich rodičov a starých rodičov. Tým najvýznamnejším je nepochybne fenomén „vynárajúcej sa dospelosti“, teda postupné stieranie a znejasňovanie hraníc medzi mladosťou a dospelosťou. Voľný čas hrá takto v individuálnych životných stratégiách prekvapivo kľúčovú úlohu. Ako ďalej uvádza Chorvát (tamtiež, s. 37) „neisté zamestnanie, predĺžený čas vzdelávania, rozporuplné pravidlá a nejednoznačné návody na to, ako dosiahnuť úspech alebo aspoň získať aké také životné zabezpečenie, znamenajú, že sféra voľného času sa stáva pre mnohých **najspoľahlivejším zdrojom identity** (zvýraz. autorka), pevným oporným bodom, prostredníctvom ktorého si budujú zmysluplnosť a konzistenciu svojho života“.

V našom výskume sme sa snažili zachytiť chápanie kategórie voľného času v perspektíve aktívnych mladých ľudí s ohľadom na dostupnosť infraštruktúry, ako aj socializačnú funkciu v rovesníckom prostredí. V prístupe k voľnému času medzi aktívnymi mladými ľuďmi nachádzame okrem relaxačnej funkcie tiež významne zastúpenú jeho vzdelávaciu funkciu predovšetkým vo forme osobnostného rozvoja, ako aj seberealizačnú funkciu, a to hlavne prostredníctvom zapájania do rozmanitej dobrovoľníckej činnosti.

Obsah definície voľného času sa nateraz generačne nemení (pozri Výskum voľného času, RmS 2018). Je to v prvom rade čas pre seba, autonómny čas, o ktorom mladí rozhodujú v súlade so svojimi preferenciami. Akcent na **autonómii** pozorujeme u všetkých respondentov. Rovnako významný je dôraz na **dôležitosť voľného času** a možnosť tráviť ho s **rovesníkmi** (kamarátmi).

V trávení voľného času je potom najvýraznejšie zastúpená **relaxačná** funkcia. Respondenti hovoria veľa o pasívnom i aktívnom trávení voľného času, sem zaraďujú aj svoje záľuby (odkazy na šport, čítanie, pozeranie filmov, pobyt v prírode napr. so psom, čas trávený s rodinou apod.). S podobnou intenzitou respondenti hovorili aj o **vzdelávacej** funkcii, a to

---

¹ Obdobie prijímania vládnych balíčkov na podporu rodiny, ktorých súčasťou je aj tzv. „krúžkovné“, teda príspevok na voľnočasovú aktivitu dieťaťa. Informácie k opatreniu napr. aj tu: <https://domov.sme.sk/c/22927396/matovicovo-kruzkovne-za-viac-ako-400-milionov-eur-ma-diery-treba-ho-opravit.html>

² Ivan Chorvát, Jiří Šafr (eds.). *Voľný čas, spoločnosť, kultúra: Česko – Slovensko*. Praha: SLON, 2019. ISBN 978-80-7419-270-8.

predovšetkým v podobe využívania voľného času na ďalší osobnostný alebo profesionálny rast, či už vo forme ďalšieho vzdelávania, kurzov, rozvojových programov (ako napr. program „Show your talent“) apod. Veľmi často sa vo vyjadreniach objavuje dôraz na **seberealizáciu** vo voľnom čase, pričom spájaná je hlavne s mimoškolskými a dobrovoľníckymi aktivitami. Pandémia COVID-19 najviac zasiahla možnosť tráviť čas spolu s kamarátmi, čo je ale zároveň vnímané aj ako vážny problém v užívaní voľného času mladými ľuďmi.

„Voľný čas by som bral podľa potreby, či ho potrebujem čisto pre seba, dobehnúť nejaké veci, ktoré nestíham popri povinnostiach. Alebo určite by som to bral ako relax, aby si človek oddýchol, vybehol von s kamarátmi a venoval sa svojim záľubám. Napríklad turistika, čítanie a tak. Určite aj relax, ale aj vzdelávanie. Veľa ľudí chodí rado na kurzy.“ (P1, sever)

„Ja väčšinou trávim svoj voľný čas venovaním sa samému sebe, nazval by som to také sebe rozvíjanie. Nie som veľmi športový typ. Väčšinou sú to činnosti, ako čítanie kníh a podobne. S kamarátmi, keď sa dá. Keď nie je koronová situácia taká, že máme aj kde ísť. (M1: Takže občas sa stáva, že nemáte kam ísť?) Keď je zlá situácia (pozn. pandemická), tak nemáme kam ísť.“ (P5, sever)

„Veľmi podstatné je aj, aby som sa stretával so svojimi kamarátmi, ktorých mám. Lebo oni sú moja psychohygiena.“ (P4, sever)

„Ja sa to snažím vyvažovať. Nechať nejaký priestor na pasívny oddych, čítanie, beletriu, naozaj relax. Potom časť voľného času sa potom snažím aktívne využívať. Buď pre sebarozvoj alebo aj šport. Ďalšia veľká časť sú dobrovoľnícke aktivity. ten čas pre dobro druhých, posunúť tú energiu, čo mám, do niečoho zmysluplného. Tiež stretávanie sa s kamarátmi.“ (P6, sever)

„Voľného času mám poslednú dobu dosť málo, keď sa niečo naskytne, tak vybehnem lyžovať alebo von s rodinou. Väčšinu voľného času venujem mládežníckemu parlamentu. ešte som v škole zapojený do projektu Show your talent, takže tam ide moja snaha najviac. Ale najviac celkovo času trávim asi za počítačom, pretože ma bavia technológie, programovanie a tak. Snažím sa učiť sa novým veciam a zlepšovať sa.“ (P8, sever)

„Študujem .... Takže je pre mňa potom relax prísť na ... a starať sa o tú techniku, ktorú máme. To zaberie celkom dosť času a vtedy nemyslím na nič iné, len na tú konkrétnu činnosť, takže pre mňa je takéto využitie voľného času. Samozrejme nejaké stretávanie s kamarátmi, čo je v dnešnej dobe trošku ťažšie, lebo sú pozatvárané všetky prevádzky. Mali sme výnimku, aj keď bol zákaz stretávania, lebo sme museli chodiť na tú ..., kde sme sa starali o techniku, vypisovali dokumentáciu. To jediné nás držalo pri živote, že sme sa mohli stretávať a niečo robiť v časoch lockdownových. (P9, sever)

„Stretávať sa na určitých miestach, ktoré sú nezvyčajné, špecifické tým, že nepredpokladáte, že by sa na nich niekto chcel stretávať. Užívať si na týchto miestach s mojimi priateľmi. (M1: Vieš to aj konkretizovať?) P4: Tábory, chaty alebo len tak niekde vonku, na poli.“ (P4, juh)

„Ja to mám rôzne, to po škole keď prídem cez týždeň, tak je to vypnutie pri seriáli. A cez víkend je to vyhradené skôr pre priateľov. To možno nasadnúť na prvý vlak, čo ide a zohnať Airbnb a ísť, kam nás oči zavedú. Zažiť dačo nové. Potom tak polopracovne, keď chodím za deckami cez víkendy do CDRky, idem ich pozrieť a vymyslíme si nejaké aktivity. A ja si oddýchnem a prídem nabitá a pritom príjemné unavená naspäť domov.“ (P7, juh)

Chorvát hovorí o fenoméne uponáhľanosti (tamtiež, s. 22), resp. časovej tiesne alebo stresu. Hoci vo všeobecnosti sa fenomén **uponáhľanosti** konštatuje a skúma u dospeljej populácie, u ktorej dochádza k prelínaniu viacerých rol (pracovná, rodičovská, apod.) u mladých ľudí by logicky takéto časové preťaženie nemalo nastávať. Dôvodom je aj relatívne jasne štruktúrovaný čas, ktorý zásadne rámcuje formálne vzdelávanie a povinnosti s ním súvisiace, pričom jeho podoba je v čase pomerne stabilná. Napriek tomu respondenti zhodne konštatujú nedostatok voľného času. Dôvodom tejto časovej zaneprázdnenosti je nepochybne aj množstvo aktivít, ktorým sa venujú mimo školy, ktoré zvyšujú záťaž popri napĺňaní bežne zadávaných úloh. U mladých za tým badáme tiež dôraz na potrebu ďalšieho vzdelávania. Spoločenský dopyt v tomto prípade jednoducho vytvára tlak na jednotlivca, ktorý disponuje bohatšími zručnosťami, ako sú tie získané len prostredníctvom formálneho vzdelávania. Veľa v tejto súvislosti respondenti hovorili o potrebe zadeliť si čas či venovať systematickú pozornosť jeho manažmentu s dôrazom na jeho „neokresávanie“. Najviac ich pritom „zaťažujú“ školské povinnosti.

„Ja sa to snažím vyvažovať. Nechať nejaký priestor na pasívny oddych, čítanie, beletriu, naozaj relax. Potom časť voľného času sa potom snažím aktívne využívať.“ (P6, sever)

„Ja sa snažím svoj voľný čas podeliť tak, aby som mala čas na samú seba a aj pre rodinu. Potom pre veci, ktoré by mi pomohli rozvíjať sa. Vo voľnom čase zvyknem chodiť po stretnutiach z organizácii alebo po projektoch, kde sa mimoškolským spôsobom vzdelávam v nejakom odbore. Veľa času trávim čítaním kníh a snažím sa aj venovať čas rodine. Najviac času ale strávim nad učením, to mi zaberá pomerne veľa času, v čase, keď by som mohla mať voľno.“ (P7, sever)

„Hlavne tá škola, aspoň u mňa zaberie dosť.“ (P1, sever)

„Pre mňa je voľný čas niečo, keď nemám povinnosti. Pretože ja sa snažím byť vo všetkom dosť dobrá. Nemám rada zlé minúty času. Dávam si pozor, aby som nerobila hlúposti a neprokrastinovala.“ (P8, juh)

Pre fenoméne uponáhľanosti je tiež príznačné **nerovnomerné rozdelenie dôsledkov časového stresu** (pozri bližšie tamtiež, s. 24). Pocit nedostatku voľného času sme napríklad zaznamenali u časti respondentov, ktorí pôsobia v znevýhodnenom prostredí a okrem toho sú už mimo formálneho vzdelávacieho procesu, vo svojej práci sa pritom venujú aktivitám v miestnom nízkoprahovom klube. V ich prípade úplne absentoval pocit stresu, uponáhľanosti či záťaže.

Aktivity, ktorým sa venujú, vnímajú ako zmysluplné, naplňajú ich, pričom hovorili aj o prelínaní voľného času s pracovnými a dobrovoľníckymi aktivitami. Nevnímajú ich zaťažujúco.

„My sme často s tými deťmi, ale inak my sme dvaja futbalisti. A často chodievame hrať každý deň . ... Aktivity. Lebo sme dosť dlho v robote a je to čím ďalej viac a viac práca s deťmi. Je určitý čas cez týždeň, ktorý máme vypočítané, že čo robíme s deťmi. Hry s deťmi. A, keď je čas, že sobota nedeľa, tak sa venujeme našim aktivitám, futbalu. (P2, juh)

Pandémia COVID-19 mala dopad aj na voľný čas, či už jeho množstvo alebo štruktúru. Tento dopad je ale hodnotený **nejednoznačne**, časť respondentov ho hodnotí pozitívne (priestor na prioritizáciu aktivít, viac času na aktivity, kreativitu), ďalšia časť naopak negatívne. Negatívne hodnotenia sú spájané práve s nárastom povinností zo strany formálneho vzdelávania, ale aj s obmedzením možností a dostupnosti priestorov pre stretnutia s kamarátmi, rovesníkmi, napr. po škole.

„U mňa pozitívne. ... Aktivity sa ani neokresali, ale ukázali sa priority, že čo je dôležité.“ (P2, sever)

„U mňa sa to prejavilo negatívnejšie, pretože následkom toho, že sme boli na dištančnom vyučovaní, tak nám zo školy dávali oveľa viacej vecí, ktoré sme museli. A bol na nás väčší tlak robený kvôli učeniu. Takže sme mali menej času voľného.“ (P7, sever)

Tým, že bola pandémia a boli sme doma, bolo viac toho času. S tým naším parlamentom sme viac rozmýšľali. Stretávali sme sa síce online, aj sme niečo plánovali, čo sa síce nepodarilo... ale celkovo sme mali viac času sa venovať rodine a riešiť len tú školu, viac-menej.“ (P8, sever)

„Bol dosť problém hlavne v zime, že sa začali zatvárať podniky po lete. A keď sme chceli niekde ísť s kamarátmi zo školy, ktoré nechali otvorené, všetko ostatné zatvorili. Ja napríklad 40 minút čakám na prestup zo školy. Nemala som, kde ísť, ani sadnúť ani nič. S kamarátmi. Jedine vonku a to bolo také dosť obmedzujúce. A ten čas veľmi mi išiel pomaly. Každý deň to zažívať. Keby to bolo raz, tak je to v pohode, ale každý deň po škole, tak to už bolo príliš. Potom je väčšia nechúť aj chodiť vôbec niekde.“ (P9, juh)

Dramatickejšie hodnotili dôsledky pandémie na možnosti stretávania hlavne mladí z juhu regiónu, z ktorých viacerí sa venujú dobrovoľníckym aktivitám s deťmi a mladými zo znevýhodneného prostredia. V mnohých prípadoch došlo prakticky k **prerušeniu tejto činnosti alebo jej obmedzeniu na hranicu únosnosti**. Týka sa to napr. činnosti folklórnych súborov, ale aj nízkoprahových klubov.

„Povedala by som, že dosť to zasiahlo. To stretávanie teraz je obmedzené. Proste sa to nedá. Nemôžeme byť viacerí a keď máte viac detí tak ich musíte rozdeliť a venovať sa každému osobitne a tak. (P1, juh)

„Aj ja s tým mám problém, pretože v mojom súbore je 15 detí a nemôžu spolu fungovať. To je ten problém u nás. Ale čo máme robiť, keď nemôžeme. Teraz sme 8 chlapcov 8 dievčat. Počkáme si. Máme naplánovaných veľa vystúpení tak počkáme si. (P5, juh)

„Mňa to ovplyvnilo v tom, že keď chodím do CDR, tak tam nepúšťajú cudzích ľudí. Mali s tým veľký problém. CDR sú centrá pre deti a rodiny, slovom detský domov. Takže to bolo obmedzenejšie. Aj zvyknem doučovať decká z rodín, čo sú umiestnené deti. Tam sa nám stávalo, že buď ja som skončila v karanténe alebo oni. A takto sme sa striedali asi dva mesiace.“ (P7, juh)

„Jedna z vecí, čo je u nás, je Čajovňa. A tam chodia ľudia, keď majú voľný čas a môžu tam robiť, čo chcú, hrať ping-pong, spoločenské hry, tancovať počúvať hudbu. Majú niekde, kde sa môžu zabaviť. A teraz je počet ľudí, že môže prísť najviac 10. Tí, ktorí by chceli prísť, tak musia stáť vonku, pokým dakto vyjde von z tej prvej partie. Aj s malými deťmi, keď sú aktivity, musia prísť minimálne päť. Teraz chcú prísť aj malé deti. "Aj ja by som chcel prísť s tebou" a vidíte, že sú smutné. Čo ja viem, nedá sa nič robiť podľa mňa.“ (P2, juh)

II. Dostupnosť voľnočasových aktivít pre mladých

Čo sa týka dostupnosti **organizovaných** voľnočasových aktivít pre deti, situácia v Banskobystrickom kraji je veľmi rôznorodá. Platí, že **lepšia situácia je v severnejšej časti regiónu, v oblasti väčších mestských sídiel**. No aj medzi jednotlivými mestami sú veľké rozdiely. Poskytovateľom týchto aktivít sú predovšetkým školy, len jednotlivo bolo zmienené centrum voľného času. Viacerí respondenti ponuku hodnotili skôr kriticky, mnohí mladí o tieto aktivity ani nemajú záujem. Dotkli sme sa problematickej kvality týchto aktivít, ale aj celkového nezájmu o takéto aktivity na strane mladých ľudí. Dôvodom tohto nezájmu pritom často nie je len nedostatočná kvalita, ale aj nedostatočný záujem reflektovať skutočné záujmy a preferencie mladých ľudí. Objavuje sa tiež pocit, že kvalitná ponuka mimoškolských aktivít, ale aj napr. projekty Erasmus +, sú zvyčajne mimo banskobystrického kraja.

„Tak každá škola má svoje krúžky, tých krúžkov je vo veľkých mestách dosť, či už je to šport, technika práce, stavby z modelov a informatika. Je toho dostatok, každá škola má toho kvantum.“ (P9, sever)

„Ja som z menšieho mesta, síce okresného, ale povedal by som skôr, že je to dedinka. ... Je tu výber, má si človek z čoho vybrať, ale aj tak si myslím, že väčšina tých ľudí, kebyže sa chcela niečomu venovať, tak by šla do väčšieho mesta. Predsa len je tam viacej možnosti, ako sa zapojiť do rôznych vecí. Čo sa týka športu, tak toho nie je až tak veľa.“ (P1, sever)

„Tak u nás na škole máme pomerne dosť veľa aktivít, krúžkov, ktoré študenti využívajú, ale je to skôr tak urobené, že na ekonomickom krúžku, kam chodím, sa ani nestretávame, dostaneme podklady a to je všetko. Máme aktivity, ale mohli by byť viacej rozvité, by som povedala.“ (P7, sever)

„Si myslím, že krúžkov je strašne veľa, ale nie sú až tak veľmi rozvinuté. Nie sú na takej úrovni, preto si myslím, že veľa mojich rovesníkov ich to nebaví, ani sa nesnaží do toho zapájať.“ (P5, sever)

„Ja by som povedal, že sú krúžky školské, potom je tu centrum voľného času, ktoré je pre kohokoľvek, ale z mojej skúsenosti- moja sestra, moje sesternice- chodia do tých škôl, ale na tie krúžky nechodia. Ak niekto ide na tú umeleckú školu, ale tie krúžky športové, pohybové na škole neboli nič moc. Nie každému sadnú a sú možno jednoduchšie pre tých, kto to organizuje a neprispôsobujú sa záujmom tých žiakov.“ (P8, sever)

„Ja si myslím, že v banskobystrickom kraji je to dosť obmedzené. Keď som si pozeral projekty, tak väčšina z nich bola situovaná mimo banskobystrického kraja.“ (P5, sever)

„Ak ten pedagóg nemá záujem o krúžok, ktorý má, prídu tam deti a povie, že hrajte sa a nechce to rozvíjať, tak aj tie deti to nebaví. Lebo vy prídete na Svet práce a on vás zoberie do počítačovej miestnosti a že hrajte sa na počítači. To potom ajtak vyzerá, že tých krúžkov je strašne veľa, ale tie deti z toho nemajú nič.“ (P9, sever)

V južnej časti kraja je ponuka evidentne menšia, okrem toho aj v tomto prípade pozorujeme rozdiely medzi jednotlivými sídlami. Hlavným poskytovateľom sú školy (v menšej miere centrá voľného času, aj so súkromným zriaďovateľom), ponuka je sústredená skôr do miest. Spontánne viacerí menovali aj ZUŠ, futbal alebo iné športy, ktoré spadajú pod obec/mesto. Viacerí si v tejto súvislosti všimli aj činnosť organizácií ako je Červený kríž, dobrovoľní hasiči, ale aj rôzne lokálne občianske združenia, apod.

„Ale väčšinou sú to individuálne zamerané krúžky, napr. tanečný odbor, športový.“ (P7, juh)

„U nás v ... my tu máme dosť zaujímavých krúžkov. ... Ale inak konkretizované, že športový, balet, gymnastika, klavír, husle, tak to máme.“ (P8, juh)

„U nás funguje aj Červený kríž a robí aktivity. Čiže viaceré organizácie tu máme. Ani my nie sme cez obec, ale cez organizáciu. Takže sme tiež osobitne. Športové aktivity, čo sa týka futbalu, volejbalu, to má obec na starosti.“ (P1, juh)

„U nás funguje ZUŠka a nejaké športové veci. Počul som raz, že máme aj niečo, že centrum voľného času, ale čo sa tam robí vôbec netuším. Pravdepodobne nič normálne, keď to nefunguje. Inak netuším fakt.“ (P4, juh)

Problém, na ktorý sme narazili v tejto diskusii, spočíva v obmedzenej dostupnosti týchto aktivít pre rómske deti a mladých ľudí. Mainstreamové aktivity sú prakticky nedostupné pre rómske deti, respondenti otvorene popisovali segregáčne praktiky. Ponuku mimoškolských aktivít pre rómske deti potom saturujú komunitné centrá.

„Súbory tanečné, čo tancujú menšie deti a je aj taek-wondo. U niektorých je to problém, že nechcú niektoré deti brať a to je problém. Hlavne Rómov, väčšinou to je ten problém.“ (P6, juh)

„Ak sa tieto deti (rómske) chcú niekam dostať, tak nemôžu, lebo vidia, že je tam iná rasa a potom všetko riešia inak. To je akože zle. A v tomto (komunitnom) centre je to iné, že nikto nerobí rozdiely. Keď niečo dajú jednému, tak dajú aj druhému. A to je na tomto dobre.“ (P6, juh)

„Je to taký menší problém. Neviem, ako by som to nazvala, ale tu je komunitné centrum, kde sme teraz, je to ešte dobre, že to máme. Pretože môžeme využívať tieto aktivity, zúčastňovať sa na rôznych veciach, ale kebyže to tu nie je, by sme nemali kde ísť. Možno ešte, keď chodíme do školy, tak tam sú nejaké, ale inak nie. Takže môžeme byť radi, že to máme toto.“ (P6, juh)

„My tu máme také aktivity, čo majú aj Nerómovia. Tu máme viac takých aktivít. Majú toto Nerómovia, tak vám to vysvetlím. Robia ale rozdiely, tak vám to poviem. ... Kebyže nie je toto komunitné centrum, ani deti by sa nevedeli vzdelávať. Som vďačný (meno osoby), že toto funguje. ... My sme pred dvoma-troma rokmi mali veľký problém, čo sa týka nás (Rómov), lebo nám nechceli dať priestory, robili rozdiely v tomto. My ako Romáci sme nacvičovali aj na námestí. Nám to bolo jedno, chceli sme sa stretávať.“ (P5, juh)

Ďalší problém, ktorý je mimoriadne vypuklý hlavne vo vidieckych oblastiach, je „**priestorová dostupnosť**“ organizovaných **mimoškolských aktivít**. Ako prekážka sa javí menší počet detí a mladých, čo znamená ekonomickú neudržateľnosť („sa to neoplatí“), preto v menších obciach nie sú vôbec. Dostať sa k ponuke takýchto aktivít v susedných obciach, alebo väčších mestských sídlach však často nie je možné kvôli limitom dopravnej infraštruktúry (nedostatok spojov, žiadne spoje v neskorších večerných hodinách apod.) Tému otvorili respondenti z južnej časti regiónu, ktorá má podstatne viac vidiecky charakter, ako aj slabšiu dopravnú infraštruktúru.

„Ja tým, že som z tej malej dediny, tak rozumiem, že u nás niečo také spraviť pre deti je náročnejšie. Lebo menej deti sa zúčastní, takže sa to tak neoplatí. Ale prichádza aj problém, že aj vo vedľajšom meste alebo dedine, keď je niečo, tak nemáme spoje. ... Keď aj chceme náhodou ísť do vedľajšieho mesta, tak máme problém dostať sa domov, pretože nemáme spoje. Viem, že vo vedľajšom meste, čo je ... a potom až ..., tak tam tie možnosti sú. Snažia sa, majú rôzne centrá a snažia sa pre deti robiť dosť, aj pre starších. Ale je tam ten problém, že my z okolitých dedín sa tam nemáme ako dostať.“ (P9, juh)

„Ja by som tiež pokračovala. Aj u nás je so spojmi celkom problém. Ja som z ..., ale mám kamarátku, ktorá je z ..., čo je dedinka 15 minút autobusom. A tiež má denne asi tri spoje. A vždy, keď potrebuje zostať v ..., tak musí u mňa prespať, lebo po šiestej sa už nemá ako dostať domov.“ (P7, juh)

Zisťovali sme tiež, aká je ponuka možností trávenia voľného času pre **neorganizované aktivity**, ktorá by mala byť tiež súčasťou voľnočasovej infraštruktúry. Konkrétne v tomto prípade diskusia smerovala ku klubom alebo centrám pre mladých.

Celkovo mladí zo severu konštatujú silne nepriaznivú situáciu, pokiaľ ide o dostupnosť priestorov pre mladých pre neorganizované aktivity. Sporadicky sa objavujú pokusy o vytvorenie takýchto priestorov (respondenti hovorili napr. o Brezne, Revúcej). Nie vždy sa to však automaticky stretáva aj so záujmom mladých ľudí, a to napriek tomu, že vstup do takéhoto priestoru je zadarmo. Mladí si to vysvetľujú ako dôsledok pandémie, ale aj ako celkový nezujem o fyzické stretávanie, pred ktorým uprednostňujú online aktivity (aktivity na sociálnych sieťach). Vadiť môže aj kontrolované prostredie, a teda pre časť mladých nemožnosť „experimentovať“ s alkoholom alebo inými látkami. Pokiaľ ide o klub v Revúcej, podľa dostupných informácií respondentov je pred spustením.

„Ja by som povedal, že u nás v Brezne bol takýto projekt alebo aspoň snaha o vybudovanie miesta pre mládež, kde by sa stretávala, ale nemalo to úspech, už po viacerý krát, volalo sa to M-club. Nestretlo sa to s veľkým záujmom mládeže, lebo teraz sledujem taký trend, že mladí skôr sú radšej sami, než by boli vo väčších skupinách so svojimi rovesníkmi, ktorých možno nepoznajú. Že by mali byť s nimi v nejakom uzavretom priestore a baviť sa slušnejším spôsobom, ak to chápete, ako to myslím. ... O také, že dáme si čaj. ... Ale už sa skupinkujú v menších skupinkách a robia aktivity, ktoré si vymyslia sami. ... kvôli covidu, aj kvôli tomu, že teraz sú

možno mladí introvertnejší. A nezaujímajú ich už tak kolektívnejšie aktivity, ako v minulosti.“ (P4, sever)

„V dnešnej situácii by som povedala, že veľa ľudí odrádza pandémia. Veľa mojich rovesníkov v mojom okolí, tak vidím, že sa boja chodiť do takýchto klubov. Práve kvôli tomu, že buď sa boja o seba alebo o svoje okolie. Buď o starých rodičov alebo rodičov, ktorí majú nejakú ťažšiu zdravotnú situáciu, takže sa vyhýbajú mimoškolskej spoločnosti.“ (P7, sever)

„Ja si myslím, že s tým môže súvisieť aj vplyv sociálnych sietí. Určite to s tým súvisí, pretože zobrať si do ruky telefón je omnoho ľahšie, ako sa obliecť a zorganizovať dajme tomu takú akciu s kamarátmi.“ (P5, sever)

„Ja viem o niečom v Revúcej. ... sa vytvorilo mládežnícke centrum, kde mladí budú môcť po škole chodiť, sadnúť si na čaj, porozprávať sa alebo sa učiť niekde v klude. Už je to tam majú zorganizované a zariadené, prerobené a už sa to bude aj rozbiehať, aby tam mohli mladí chodiť.“ (P7, sever)

„U nás v ... je niečo, čo sa volá .... Sú zameraní na program pre mladých. Ja som sa cez školu zúčastnila niečoho, ako viesť mladých k tomu, aby si vymýšľali vlastné projekty a niečo tvorili. Oni zvyknú poskytovať prednášky na rôzne témy. Teraz cez covid neviem, či niečo bolo, možno niečo online. Alebo aj nejakí politici boli na debatu u nás. ... Mesto s tým, čo sa týka finančnej stránky, veľmi nepomáha.“ (P7, juh)

Respondenti z južnej časti regiónu konštatujú rovnako **nedostupnosť takýchto priestorov** pre mladých. K dispozícii sú často len komunitné centrá, no aj tie majú obmedzené otváracie hodiny a vo večerných hodinách už priestor na stretávanie nie je. Mladým ostávajú k dispozícii len kaviarne alebo miestne pohostinské zariadenia. V tomto smere sa ako absolútne infraštruktúrne podlimitované javia hlavne vidiecke oblasti.

„Konkrétne na stretávanie sa ľudí cudzích spolu, keď majú spoločné záujmy a ani o tom nevedia, tak nič také nemáme.“ (P8, juh)

„Presne súhlasím s P9. Kdekoľvek aj tu na okolí, tak viem, že nikde nefunguje ten klub, kde by sa mohla mládež stretávať. Jedine komunitné centrum. Ale to máš tiež len určité hodiny otvorené a už potom večer, keď si chcú vyjsť tak podvečer okolo šiestej siedmej, tak nemajú kde. A jedine sa stretávajú na káve alebo na kofole a to je všetko.“ (P1, juh)

„U nás v ... je to celkom dobré, by som povedala. Na takú malú obec - nás je tu 2800 obyvateľov,- tak nám toto komunitné centrum naozaj slúži. ... Komunitné centrum má poskytovať služby všetkým občanom komunity. My to tak aj máme, že poskytujeme aktivity aj bielym aj Rómom. Že nie osobitne, ale spoločne. Len by som povedala, že tu je problém v obci s mládežou vo veku od 15 do 18. Lebo oni sa nemajú kde stretávať už po šiestej. Lebo komunitné centrum je zavreté a tie aktivity už nejdú. Čiže by som povedala, že obec by mala poskytnúť im priestor, kde by sa mohli iniciovať a venovať sa tomu, čo chcú.“ (P1, juh)

Len jednotlivito sme zaznamenali skúsenosť s vytvorením takéhoto klubu vo vidieckej komunite. V tomto prípade je to výsledkom zapojenia mladých ľudí v obci a ochota miestnej starostky dôverovať a podporiť takýmto spôsobom mladých ľudí v obci. Ide pritom o skutočne zaujímavú prípadovú štúdiu, kde je popisovaný proces postupného budovania dôvery medzi vedením obce, ale aj proces zapojenia mladých ľudí do prípravy (zariadenie), ale aj prevádzky tohto priestoru (zdieľané kľúče). Sprístupnené boli priestorové možnosti pre mladších aj pre starších, zariadenie aj zodpovednosť za prevádzku majú mladí. K dispozícii sú kľúče a pre prípad potreby môžu mladí tieto priestory využívať neobmedzene, kedykoľvek.

„Ja som z malej dediny, 200 obyvateľov. Predtým sme mali problém so starostkou, že nám nechceli dovoliť žiadny klub mládeže. Pretože vraj to zničíme. A pritom my sme iba chceli nejaké miesto, kde by sme mohli ísť. Sme malá dedina, nie je tu nič, kde by sme mohli ísť. ... Teraz, keď máme novú starostku, tak máme už, čo je úplne skvelé. Ale zo začiatku boli dosť skeptickí, že či nám to vôbec môžu dať, či to nezničíme. A pritom moji kamaráti si sami tam spravili v takej malej miestnosti steny a podobne.“ (P9, juh)

„U nás sú dva také priestory, jeden je taký, že pre starších, nad 20. To nemusí byť veľký priestor- oni tam majú, stolný futbal, že tam môžu ísť, majú kľúče a dohodnú sa. Nie je to otvorené stále, ale funguje to na ich dohode. Takisto máme aj my (pozn. mladší) a je to fajn. My sme si to zabezpečili sami, aj nábytok a tak. Môžeme si tam spoločne pozrieť nejaké filmy a tak. Nemusíme to riešiť tak, že musíme ísť k jednému z nás domov. Môžeme tam byť spolu a tiež to funguje tak, že máme viacerí kľúče, dohodneme sa, ideme tam spolu. ... Pre mladšie deti tie centrá fungujú, ale pre nás starších veľakrát nie je absolútne nič niekde. Hlavne v zime je to problém. Lebo v zime, ak ste vonku, to nie je úplne najpríjemnejšie. (P9, juh)

„Niekdedy tam sme aj do jednej rána, že sa rozprávame. Keď nerobíme hluk, tak to vôbec nikomu nevadí.“ (P9, juh)

III. Voľnočasová infraštruktúra

Dopyt po priestoroch pre mladých je, no aktuálna ponuka je veľmi slabá. Viacerí konštatujú, že im nakoniec zostáva často ako jediná možnosť len využiť miestne pohostinské zariadenia, čo rozhodne nie je možné považovať za bezpečné a vyhovujúce miesto pre trávenie voľného času s rovesníkmi. Svoju nepriaznivú úlohu v tom evidentne zohrala aj pandémia, ktorá zásadne ovplyvnila nielen možnosti fyzického stretávania, ale aj možnosti spustenia či využívania novovzniknutých priestorov pre mladých. V tejto súvislosti boli zmienené aj iné potreby majority a rómskej minority. S upozornením, že hlavne mnohí mladí Rómovia začínajú žiť podstatne skôr život dospelých (rodičovstvo, práca, ...), a teda majú aj iné voľnočasové potreby a preferencie ako mainstreamová mládež (nerómska).

„Neviem, tu sa nič také neriešilo. Len vieme, že tu nie je dosť miesta, ako sa stretávať. Len vonku a väčšina ľudí niekde do lesa alebo ani viac-menej nemajú veľmi kam ísť. Teraz je ten covid a väčšina prevádzok sa zatvára. Takže ľudia sú viac-menej len tak vonku a tí, čo sa dopredu dohodnú a nájdu si čas. Takže nič organizované a vyhradené tu nie je.“ (P8, sever)

„U nás v ... je to podobne, veľa toho nie je. Je tu jeden klub, kde by sa mohli mladí zabávať a aj ten je otvorený 2x do troch mesiacov. A okrem toho sú len tie krčmy a kaviarne, ktoré nie sú veľkých rozmerov. A potom to bolo ten ..., ten pokus, čo nevyšiel vlastne. A ešte teraz sa riešilo ...nejaký projekt so stanicou, ktorá sa prerábala. ... išlo tam o to, aby sa nejakým spôsobom staré budovy, ktoré sa už nevyužívajú, aby sa našiel nový význam. Tu v ... z malej stanice urobili centrum pre mladých. Aj nám bolo povedané, že by sme to mali mať nejaký priestor, ale nejako k tomu nedošlo a neviem, kde sa to zaseklo. Či tá pandémia alebo neviem.“ (P4, sever)

„Tu je to tak, poviem otvorene, že Rómovia, keď dovŕšia 16 -17 rokov už majú iné záujmy a proste nie také aktivity, aké by sa dali robiť. Z osobnej skúsenosti poviem, že ja, čo mám, ... ja som si ich odchovala a tí, ktorých som si odchovala, tak sú (tu) doteraz a majú 19 - 20 rokov a fungujú v komunitnom centre na aktivitách. normálne študujú popritom, jedna na pedagogickej, jedna na poľnohospodárskej, jedna už pracuje a sú momentálne ako dobrovoľníčky.“ (P1, juh)

Ako nevyužitá príležitosť sa javia **prázdne školské priestory v popoludňajších hodinách**. Napriek vynoveným priestorom (jednotlivo dokonca z iniciatívy študentov) priestory v popoludňajších hodinách ostávajú nevyužitú. Dôvodom je aj to, že takéto priestory nemôžu využívať ľudia, ktorí školu nenavštevujú, resp. sú potrebné ďalšie „vybavovačky“, aby mohli slúžiť ako centrum širšej komunity.

„Čo ma napadá, tak to zvýrazní ten istý problém, čo som už povedala, že keď sme mali v (organizácia) komunitné centrum, tak sa to muselo vybavovať štýlom, že máme prenajaté priestory od základnej školy, ktorá síce patrí pod mesto, ale mesto s tým nejako nepomáha. Nie je to super priestor, nič extra, je to starý školnícky byt. Na druhú stranu ja chodím na gymnázium a tam je priestor, ktorý by sa dal využívať,

máme celkom pekne obnovené atrium v škole alebo aj také chill-out zóny. To bola študentská iniciatíva viac-menej a nevidím, že by to bolo nejako vo väčšom využívané po škole, po ukončení vyučovacích hodín. (Ľudia mimo školy?) To by bol problém, mimo školy by to nemohlo fungovať si myslím“ (P7, juh)

„Neviem, ako sa mám vyjadriť v tomto, určite by chceli [mladí aktivity, priestor], ale nikto to nepovie len tak sám od seba. ... Len treba niekedy začať. To by mohli začať aj učitelia robiť napríklad, to neviem, či mesto samotné má čas to robiť niečo také. Lebo má veľa starostí, aj čo sa týka korony.“ (P8, juh)

Najväčšiu a zásadnú prekážku pre vznik takýchto priestorov identifikujeme na základe skúseností respondentov v rovine **nedostatočnej dôvery medzi samosprávou a miestnou komunitou mladých**. Samosprávy samotné často nevidia takúto potrebu. V prípade, že je verbalizovaná zo strany mladých ľudí (napr. mládežníckym parlamentom), vedie to k obavám zo zneužitia takýchto priestorov. Na druhej strane, obavy sú i z toho, že v prípade vytvorenia/ otvorenia takéhoto priestoru nakoniec mladí tento priestor využívať nebudú. Objavujú sa už skúsenosti aj s takouto situáciou. Výzvou teda ostáva, ako presvedčiť nielen vedenie obce/ mesta, že to mladí nebudú zneužívať, ale tiež vytvoriť miesto, o ktoré budú mať mladí záujem a budú ho zmysluplne využívať. Téma však ostáva živou, viacerí respondenti potvrdili, že tejto agende sa chcú venovať viac po odznení pandémie.

„Nič také nie je a tiež sme sa tým ako parlament zaoberali a potom prišla taká otázka, či by sa to nezneužívalo. A ako to spraviť tak, aby to mladých zaujímalo, aby to využívali, ale na druhej strane, aby to nebolo na škodu. ... Tak miesto by aj bolo... neviem.“ (P8, sever)

„V podstate nevieme, že kto by to využíval. Ja som viac-menej tiež taký, že som síce z ... , ale študujem v ..., takže som tam len na víkendy. A nemáme prehľad o tom, kto by to využíval. Väčšina ľudí sa neodvážia ísť von, sú doma na tých sociálnych sieťach. Čiže radi by sme to spravili, ale nevieme, či by sa to využívalo, či by to nebolo zbytočné.“ (P8, sever)

„U nás ľudia nemajú na výber, tak keď niekam chcú ísť, tak krčma alebo iná krčma. Žiadne takéto klubovne nemáme. My sme v rámci parlamentu nad niečím takým rozmýšľali, cestovali sme, hľadali miesto, kde by sme to mohli robiť, ale tým, že sme také malé mesto, tak také miesto sa dosť zle hľadá. A zo strany mesta tu tiež nebola veľká pomoc, ako by sme chceli. Takže zatiaľ sme s takým niečím si povedali, že sa počká a ako sa to vyvíja po pandémii.“ (P1, sever)

„Viem, že s tým je obrovský problém aj vo vedľajšej dedine. Mali tiež klub a mali ho aj dosť dlho a potom im to ich starosta z ničoho nič zrušil. Bez toho, aby ich upozornil, aby im dal dôvod. Pritom je to jediné miesto, kde my sme mohli - teda hlavne oni mohli - chodiť. Určite záleží od toho starostu. Neviem, kto iný by to mohol spraviť alebo povoliť.“ (P9, juh)

Pri diskusii o možnostiach využívania voľnočasovej infraštruktúry nesmieme opomenúť ani fakt **časovej zaneprázdnenosti**, o ktorom sme hovorili v prvej kapitole. Aj v súvislosti s vytváraním priestorov pre mladých sú nutne na stole časové možnosti využívania takýchto priestorov. Viacerí respondenti zdôrazňovali opakovane nedostatok času kvôli školským povinnostiam či dlhý čas trávený v škole (do 15-16 hodiny popoludní) v kombinácii s nedostatočnými dopravnými spojmi.

„Pravdu hovorí P9, je tam ten problém, že ak navštevujú strednú školu, tak sú najmenej do tretej, do štvrtnej v škole. A potom už je taký problém, že prídu unavení z celého toho dňa a už sa im nechce. Chcú si oddýchnuť doma a musia sa učiť na ďalší deň. Takže ten čas dosť hrá rolu.“ (P1, juh)

„Áno, veľa z nás neskoro príde domov a potom niečo iné robiť okrem školy už je náročnejšie. Zvlášť ľudia, ktorí dochádzajú a trvá cesta aj dve hodiny, kým prídu domov. Ale tí, čo nedochádzajú až tak, tak si vedia nájsť ten čas.“ (P9, juh)

„Ja do školy nedochádzam nejako, mám školu blízko. Ale ak chcem mať výsledky veľmi dobré, tak sa naozaj musím učiť. Lebo niekedy majú učitelia nespĺniteľné nároky. A potom je to také kadejaké. A stíham maximálne tak raz s kamarátmi von za týždeň. A potom už len aktivity, že záujmové krúžky, žiaden voľný čas nemám.“ (P8, juh)

„Ak človek nechce kašľať na školu vyslovene, tak sa musí učiť a tým pádom toho voľného času veľa nie je. Aj to sa podpisuje na tých aktivitách. Potom už človek niekedy nevie, akým spôsobom chce oddychovať. Je to miestami aj tým, že učitelia majú prehnané nároky. Myslia si, že ich predmet je ten najdôležitejší. A vám ho ani nemusí byť treba. A potom sa to nedá stíhať... žiť popritom.“ (P7, juh)

Problémom v tejto súvislosti je aj **odchod mladých** z obcí a miest regiónu, najčastejšie (v tomto veku) za vzdelaním. Mnohí aktívni mladí (lídri) odchádzajú študovať do väčších miest mimo svojho bydliska, čo znamená nielen prerušenie kontaktov s miestnou komunitou mladých, ale aj nedostatočné poznanie a pochopenie potrieb miestnej komunity. Problémom je to aj pre komunitu aktívnych mladých ľudí, ktorí v danom meste/obci ostávajú. Každý takýto odchod je strata, ktorá sa ťažko nahrádza. Respondenti hovorili o personálnej poddimenzovanosti v rámci mládežníckych aktivít, ktorá často zabraňuje dokonca kontinuálnej činnosti či rozvoju mládežníckych aktivít.

„V podstate nevieme, že kto by to využíval. Ja som viac-menej tiež taký, že som síce z ... , ale študujem v ... , takže som tam len na víkendy. A nemáme prehľad o tom, kto by to využíval. Väčšina ľudí sa neodváža ísť von, sú doma na tých sociálnych sieťach. Čiže radi by sme to spravili, ale nevieme, či by sa to využívalo, či by to nebolo zbytočné.“ (P8, sever)

„Ja si myslím, že áno a môžem to povedať z vlastnej skúsenosti. Teraz aj v parlamente máme veľmi málo členov, je to možno aj tým, že strašne veľa ľudí z ... odchádza študovať do Banskej Bystrice. A potom už nezostáva na ... tak veľa času. Teraz veľa našich členov odchádzalo na vysoké školy. Takže ani oni už nemajú veľa

času. Takže tých aktívnych členov je tam veľmi málo, že keby aj chceme niečo urobiť, tak by na to bolo potrebné väčšie množstvo ľudí. Mali sme aj tú ponuku z ... stále sa k tomu vraciam, že nám dajú kľúče, že to bude priestor pre nás. S tou podmienkou, že tam raz do týždňa minimálne budeme niečo organizovať. Ale tým, že nemáme dostatok ľudí, tak to nestíhame.“ (P5, sever)

„Ja som chcel povedať v našej škole v ..., že moji rovesníci stredoškólači, veľká väčšina z nich, chodí mimo okres do školy. Tuto máme gympeľ, potom nejakú elektronickú a potom ešte jedna v ... takže kvalita to je nič. ... Ľudia v mojej vekovej kategórii, ktorí by mali voľný čas, tuto nie sú, lebo sú preč. Sú na internátoch. Aj ja sám som v .... S mojím bratom, kamarátom. Do ... si pamätám, že išla asi polka z našej školy. Všetci sme preč.“ (P4, juh)

Jednotlivo sme diskutovali aj o návratoch mladých do regiónu. Pozorovaný bol pozitívny efekt takýchto návratov, vrátili sa aktívni mladí ľudia, ktorí sa snažili zmeniť podmienky (aj pre mladých). Napriek chýbajúcej podpore na strane vedenia mesta/obce, tlak „zdola“ dokázal viesť k pozitívnej zmene. Podpora „zhora“ by však mohla mať potenciálne omnoho väčší dopad takýchto aktivít, ako keď takáto podpora chýba.

„Ja osobne vidím opačný problém, aspoň to, čo si ja pamätám. U nás bolo mega veľa šikovných ľudí a oni tam zostali na strednú alebo po vysokej sa vrátili do blízkeho mesta. Ale viem, že konkrétne s tými podcastami alebo vo voľnočasových aktivitách sa narazilo na problém s vedením. Alebo taký mini politický. Vždy tam bol problém s priestorom. So záujmom z vedenia. Že pre nich to nie je priorita. Vždy tam išla tá zmena zdola, lebo tí mladí boli aktívni a dotlačili, ale na druhej strane si myslím, že keď to je podporované zhora, tak to má inak grády.“ (P2, sever)

V diskusii sme hľadali **riešenie** tejto situácie, pričom ako možnosti sme diskutovali aj o povinnosti pre mestá a obce vytvoriť takýto priestor na komunálnej úrovni pre mladých. Takýto návrh sa však stretol takmer s jednoznačným odmietnutím. Obavy sú predovšetkým z formalizovaného riešenia (vyčlenia jednu miestnosť), ale aj nákladov (finančných, personálnych), na ktoré by na komunálnej úrovni nemuseli byť zdroje. V tejto súvislosti je tiež zaujímavé sledovať, že úplne chýba chápanie samosprávy ako inštitúcie, ktorá má zabezpečovať služby pre svojich občanov.

Diskusia sa však otočila skôr smerom k samotným mladým a ich aktivite. Priestor nie je nevyhnutná podmienka na to, aby mladí boli aktívni, obavy sú skôr z toho, ako dokázať úspešne aktivizovať mladých. Vážnym problémom z ich skúseností je klesajúci záujem o dobrovoľnícke aktivity („robiť niečo zadarmo“). Za problém považujú hlavne to, že predstaviteľom samospráv väčšinou na mladých ľuďoch a ich potrebách nezáleží. Z časti je to možno aj preto, lebo ich nevnímajú ako svojich budúcich voličov. Za paradox považujú, že pre seniorov sa vždy nájde priestor i možnosti, no vo vzťahu k mladým takáto otvorenosť a záujem chýba, či dokonca ich záujmy sú stavané do protikladných pozícií. Oni sami však stvanie záujmov mladých ľudí a seniorov proti sebe odmietajú. Konflikty však môžu byť aj medzi mladými, aj medzi nimi môže chýbať zhoda v preferencii konkrétnych aktivít.

Nie je preto podľa ich slov prekvapením, že mladí v týchto regiónoch nemajú záujem zostávať. Vytvorenie takejto povinnosti pre samosprávy, väčšia aktivita v službách a infraštruktúre pre mladých, by podľa niektorých respondentov mohli byť práve tým nástrojom, ktorý by odchádzanie mladých mohol zmierniť.

„Ja myslím, že všetko, čo by bolo takto nútené, tak by to bol ešte menší záujem, pre tie obce. Keby ste dostali povinnosť, že niečo také musíte zriadiť, tak zriadíte nejakú bunku, miestnosť, čo budú využívať ďalší ľudia. Ako sme sa bavili o tom priestore, tak to, čo viem od iných, na dedinách je problém ten, že majú spoločenskú miestnosť, ktorú využíva napríklad miestny klub dôchodcov. Na tom nie je nič zlé, ale na dedinu, ktorú chodím, tak tam bolo najzaujímavejšie pre mňa, že boli vždy spory medzi skupinami starších a mladších. Každý mal iný záujem a každý mal iný pohľad na to, ako tráviť čas tam a boli to konflikty.“ (P9, sever)

„Ťažká otázka, ako by to to dané mesto alebo obec uchopila. Ak by dali priestor mladým sa realizovať a dobrými manažérskymi schopnosťami dali pocit tým mladým, že sa môžu realizovať. Ja to hodnotím subjektívne, lebo my sme boli ľudia, že keby sme mali priestor, tak robíme veci. Aj sme robili, aj keď bez priestoru. Ale ak by tam nebol nikto, kto by sa toho chopil, tak ťažko tých mladých nasilu dotiahnuť niekam.“ (P2, sever)

„U nás v meste si to tiež neviem moc predstaviť, že by niekto prišiel s takouto myšlienkou. Neviem si predstaviť, čo by na to povedalo to vedenie. Ale keby to bolo tak, že musí sa to spraviť, že musí sa vyhradiť nejaká miestnosť alebo niečo, tak si myslím, že minimálne tí mladí by sa toho chopili určite. Keď nie mesto.“ (P1, sever)

„Veľa neziskových miest funguje na základe donorov. A funguje na nich to, že nikto nechce, aby mladí ľudia odišli preč. Aby tá krajina ostala ďalej... taká alebo lepšia. Takže ak sa jedná o to, ako tie mesta motivovať, tak vysvetliť im pozitíva toho, prečo tí mladí ľudia by tam mali zostať. Ak tie pozitíva nevidia sami.“ (P2, sever)

„Ja poviem svoju skúsenosť. Počas štúdia ... v rámci voľného času, keď sme chceli byť spolu kamaráti, stretávali sme sa. Takže ak chcú mladí ľudia, tak sa budú stretávať a ak nechcú, tak sa nebudú stretávať. ... Ale dobre bolo, že pani riaditeľka mala komunitné centrum. ... My sme sa stretávali, tam sme si občas pripravovali nejaký program. Alebo sme si vymýšľali nejaké aktivity. A my starší študenti sme vymýšľali aktivity pre tých mladších.“ (P3, sever)

„Napríklad Červený kríž mal niekedy strašne veľa mládežníkov a v dnešnej dobe ... stratili záujem, nič nemajú. Treba pozerať na to, aký ma ten príjem, aby vôbec vyžili, inak o to stratia záujem. Tak to je aj u nás u hasičov, prvá otázka je, keď niekto chce prísť, čo za to. A tam to končí. Ja som zdravotník, ale čo za to, že ja pôjdem o jednej ráno na nejaký výjazd, nemám z toho nič. Takže mnohí nemajú o také aktivity záujem. Pre mnohých je dneska trávenie voľného času v krčme. Možno to príde len mne tak, ale ja si nepamätám, aby som ako pätnásťročný išiel do krčmy. Alebo do podniku, kde som mal pred sebou nejaký alkohol a kde by mi ho niekto nalia. A to je dneska normálne. Nič iné sa nerieši, len opitá mládež.“ (P9, sever)

V diskusii s mladými zo severu kraja sme sa dotkli aj užívania alkoholu a iných nelegálnych látok. Viacerí pritom akcentovali, že nedostatok aktivít, či nedostatok informácií o aktivitách pre mladých vedie k väčšej preferencii užívania alkoholu. Podporuje to aj dostupnosť pohostinských zariadení, dostupnosť alkoholu ako aj menej represívnych opatrení voči mladým ako v minulosti.

„Áno, u nás to vidím, že mladých to veľmi láka stráviť tento čas požívaním alkoholu. Ťažšie drogy, to neviem, či je to také rozvinuté. Ale alkohol, to je dosť rozvinuté. A oni z toho majú adrenalín toho zakázaného, tak to je palivo na to, aby to robili.“ (P4, sever)

„Si myslím, že by to mohlo byť spôsobené tým, že mladí sa teraz málo venujú aktivitám, tak hľadajú rôzne náhrady toho. Čo je pre nich alkohol. Myslím si, že by možno pomohla aj nejaká propagácia mesta. Že by propagovali aktivity, ktoré sa v meste dejú. Ja predtým, ako som bol v mestskom mládežníckom parlamente, tak som ani nemal šajnu, že niečo také je. Takže možno mladí nevedia a práve preto sa nezapájajú. A možno preto hľadajú nejakú zábavu v tom alkohole, nemajú, čo iné robiť.“ (P5, sever)

„Pre mnohých je dneska trávenie voľného času v krčme. Možno to príde len mne tak, ale ja si nepamätám, aby som ako pätnásťročný išiel do krčmy. Alebo do podniku, kde som mal pred sebou nejaký alkohol a kde by mi ho nikto nalial. A to je dneska normálne. Nič iné sa nerieši, len opitá mládež.“ (P9, sever)

„Problém je, že keď sa ľudia stretávajú v krčme, tak z toho nemajú žiaden postih. Berieme to ako fakt a veľa ľudí vám povie, že taká je doba. Že dnes tí ľudia prichádzajú do kontaktu s tým alkoholom v skoršom veku. A to je chyba hlavne rodičov. ... Každý si tým musí prejsť, ale predtým tam boli aj razie, riešila to sociálna správa, bol z toho nejaký postih, ale v dnešnej dobe vám rodičia ešte vynadajú, že ste to dieťa chytili. ... Takže rodičov to nezaujíma, myslia si, že sa chodia von hrať, ale oni sa nechodia von hrať, chodia robiť von zle, väčšinou.“ (P9, sever)

Ako mladých aktivizovať? Priblížiť miesto alebo aktivitu prostredníctvom aktivít, o ktoré majú záujem, pomocou influencerov, lokálnych lídrov apod. Pomáha hudba, koncerty, vystúpenia populárnych interpretov, stand-up-istov pre cieľovú skupinu mladých. Zohľadňovať treba v prvom rade preferencie mladých ľudí, ich záujmy a potenciálne ašpirácie.

„Ja si myslím, že dobrý spôsob, ako mladých ľudí združiť na jedno miesto, možno čo najlepšie bez alkoholu, je prednáška nejakého ich vzoru. Nemyslím v zmysle rozprávanie, ale môže to byť koncert alebo nejaké aktivity v rámci letných dní alebo kultúrnych vecí. A to celkom dobre funguje, keď príde nejaký interpret alebo zaujímavý človek pre mladých ľudí a napríklad na námestí urobí nejaký standup alebo niečo podobné, tak to tých mladých ľudí združí dokopy a tam sa dokážu zabávať aj bez toho alkoholu.“ (P4, sever)

„S týmto tiež súhlasím, keď sa v ... na námestí niečo deje, tam je pódium a bývajú tam koncerty, ale veľmi zriedkavo sú to takí interpreti, čo by mohli zaujímať mladých ľudí. Väčšinou to vyzerá tak, že - nechcem uraziť staršie vekové kategórie- ale väčšinou to vyzerá tak, že sa tam zabávajú iba starí ľudia. Pretože tam hrajú ľudovky alebo šláger a podobné veci a mladí nemajú záujem tam stráviť čas.“ (P5, sever)

„Mne príde ..., že ľudia vo veku 15, 16 sa zaujímajú o rozvojové aktivity. Sestra vyhľadáva rôzne online workshopy a to je niečo, čo v tých menších mestách chýba. Neviem do akej miery by to bolo cool, keby to bolo v komunitných centrách. Ale v Bratislave alebo v Bystrici už je väčší priestor chodiť na takéto rozvojové kurzy. V menších mestách nie. Bolo by to zaujímavé, keby niečo také sa deje. Ja to vidím z inej strany, že v mojom okolí je veľa ľudí až príliš aktívnych, že sú naozaj draví, ale nemajú možnosť a nemajú vedomosť, ako sa rozvíjať a kde sa realizovať.“ (P2, sever)

IV. Inklúzia vo voľnočasových aktivitách

Čo sa týka spoločných voľnočasových aktivít majority a rómskej menšiny, tieto nateraz na základe skúseností respondentov skôr nefungujú. Veľa sa hovorilo o potrebe búrania predsudkov a stereotypov, a to na oboch stranách. Ako osvedčené cesty zblížovania „oboch brehov“ sa javia kultúrne podujatia (festivaly, koncerty), na ktorých vystupujú osobnosti uznávané na oboch stranách. Postaviť vedľa seba ľudí len tak, však vôbec nemusí automaticky fungovať ani otvárať dvere pre ďalšie spoločné voľnočasové aktivity napr. v komunitných centrách alebo voľnočasových kluboch. Zistenie, že je tam aj „druhá strana“, môže viesť k tomu, že druhý krát už na toto miesto (klub, event) neprídu.

V tejto súvislosti mladí Rómovia akcentovali potrebu pracovať s rómskou identitou u mladých. Silná kritika z ich strany smerovala k redukovaniu práce s rómskymi deťmi a mládežou na folklór, akcentovaná bola práve potreba ich vzdelávania, sebauvedomovania, práce s identitou a poznanie vlastnej kultúry. Na druhej strane mladí z majority (s výnimkou jednotlivcov so zahraničnými skúsenosťami) v zásade nemajú skúsenosti s aktivitami, ktoré by spájali mladých z majority aj rómskej minority. Pozorovanie prináša konštatovanie, že na podujatie prišli aj Rómovia, ale „postávali na okraji“. Situáciu by navrhovali zlepšiť hľadaním príležitostí pre vzájomné spoznávanie a spoločný dialóg.

„Poznám jedno komunitné centrum, je to občianske združenie a tam sa venujú rómskym deťom. Ja som Rómka, chodievala som aj do súboru, jedno s druhým. Ale čo sa mi nepáči, že tieto o.z. alebo komunitné centrá sa zameriavajú viac-menej na to, aby tie deti tancovali, spievali a boli viac-menej také cvičené opice, tak to poviem. Strašne málo sa kladie dôraz na vzdelávanie. ... Mali by sa zameriavať aj na to, aby aj prijali tú svoju identitu. Aby boli hrdí na to, aby sa nemuseli hanbiť za to, kto sú. A aby vedeli aj niečo z tej svojej histórie. Lebo keď budú s niekým konfrontovaní, že napríklad cigáni toto toto toto, ten mladý človek môže prísť a povedať slušne, vyvrátiť mu to faktami. (P3, sever)

„Ja by som chcela ešte jednu myšlienku povedať. Tam sú predsudky aj z jednej, aj z druhej strany. Tak ako má majorita predsudky voči Rómom, takisto majú aj Rómovia predsudky voči tej majorite. Takže ja by som začala asi búrať predsudky a až potom by som začala robiť takéto aktivity. Lebo tak ako už bolo povedané, tie deti postávajú bokom a niekto s tým nemá problém a niekto s tým problém má. Takže najprv zbúrať predsudky. Môj názor. Aj na školách, aj všeobecne, čo sa týka života.“ (P3, sever)

„Mám skúsenosť takú, že keď robíme akcie, tak častokrát vidím rómske deti postávať pokraji a oni iba tak pozerajú, že či sa môžu zapojiť alebo nie. Že či sú vítané. Samozrejme, že sú, ale určite sa medzi tým množstvom ľudí nachádzajú ľudia, ktorí tento názor nezdediajú. A možno by bolo potrebné otvoriť nejakú debatu a poskytnúť priestor medzi mladými ľuďmi, aby sa tie menšiny s tými z majority spoznali a pochopili. A vzájomne by boli tie vzťahy lepšie potom.“ (P5, sever)

„U nás si nemyslím, že by sa akciami a eventami diskriminoval ktokoľvek, ale veľa závisí od toho, kto príde. Keď prídu decká sa pozrieť na nejakú udalosť a tam zbadajú niekoho, s kým mali problém už na škole, tak radšej povedia, že už tam

nepôjdu. Z pozitívnejšieho hľadiska by som chcel povedať, že máme v ... event, ktorý býva raz do roka v lete, sa to volá Gipsy fest. A príde tam polka mesta, aj keď sa to volá Gipsy fest. Či Róm, či biely, všetci sa tam idú zabaviť. Je tam jedlo, dobrá hudba. Takže to je jeden z eventov, kde sa dajú spojiť ľudia. Zabaviť sa. Čo sa týka hudby, sú tam také typizované kapely, že Rytmus alebo Cigánski diabli.“ (P1, sever)

„Ešte mi napadlo, vzdelávačky na školách. Workshopy. Čo robí Centrum komunitného organizovania, búranie predsudkov a tak. To je podľa mňa celkom efektívna cesta, ako začať tú debatu. A potom to presunúť do diskusie v rámci toho voľného času. Možno poskytnúť aj ten priestor v rámci školy, kde sa môžu stretávať všetci, kedykoľvek vo voľnom čase. Mne sa zdá, že sa to dá cez to búranie predsudkov, tie živé knižky, to ide celkom dobre.“ (P6, sever)

Prerušenie v systematickej práci aj v oblasti inkluzívnych aktivít spôsobila pandémia COVID-19. Problém však môže byť aj v tom, že dospelí resp. vedenie miest/obcí jednoducho nevie, čo by mladí chceli, čo potrebujú, o čo majú záujem, a o čo naopak záujem nemajú. Chýba spoločný dialóg medzi zástupcami samospráv a rôznymi skupinami mladých ľudí.

„Všetko, čo my robíme, tak je to otvorené komukoľvek, to vôbec to neriešime. Ale mám tiež ten pocit, že tá menšina je viac v pozadí. Ale tie predsudky... možno nevedia, že sú vítaní. A tie možnosti v meste na stretávanie... My sme mali nápad, že v meste kino, letný amfiteáter, ale aj pred pandémiou, aj teraz sa s tým nič nedeje. Ľudia aj preto odchádzajú mimo. Odchádzajú v skupinkách a nepúšťajú k sebe nikoho iného. ... Možno celkovo treba zistiť, čo mladí chcú. Lebo možno tí dospelí alebo tie mestské samosprávy možno nevedia presne, čo tí mladí chcú. Lebo oni sú v pozadí. Radšej sa uzavrujú v nejakej skupine a pôjdu von radšej za tým alkoholom, ako keby dali dobrý nápad, aby na to mesto mohlo zareagovať.“ (P8, sever)

„Veľká motivácia sú tie osobnosti na stredných školách, nejaký vzor. Keď vám niekto povie “tomuto som sa venoval, obnáša to to a to”. Veľmi to zbrzdila tá pandémia, takéto prednášky a prezentácie. Ale o to stratili záujem aj samotné tie školy.“ (P9, sever)

V skupine mladých z južnej časti kraja sme potom mali viacero respondentov s konkrétnymi skúsenosťami aj so zmiešanými aktivitami, ktoré mali pozitívny dopad. Respondenti hovorili o potrebe podpory, posilnenia odvahy a pochopenia vzájomnej rozmanitosti. Pozitívne skúsenosti boli aj zo zmiešaných letných táborov s domováckymi deťmi.

„Je aj taká situácia, že sa nedarí, ale viacej je teraz toho, že sa darí, že sa snažíme. Keď sme spolu v tíme, niektoré deti sú hanblivé veľmi a nevedia niečo povedať, lebo sa boja, majú stres. Väčšinou je to tak, že sa snažíme na detipomaly, kľudne. Chceme ich naučiť, viesť k tomu dobrému, že majú talent a že sa nemajú čoho báť, že sme rovnakí a každý má právo vyjadriť svoj názor.“ (P5, juh)

„U nás malí, ale je to aj u veľkých. Keď vidím, že sa hanbia, tak ale keď vidia, ako sa nám darí toto toto toto, tak aj oni sú v tom s nami. My im chceme len dobre, tak to pochopia. Prídu za nami. alebo sa snažia navzájom podporovať a to je super.“ (P6, juh)

„U nás to funguje, nemám s tým problém, ani deti s tým nemajú problém. Na tábory často chodia deti z detského domova, či už rómske nerómske. Nemajú problém medzi sebou.“ (P4, juh)

„Na táboroch som to mohla vidieť, že decká spolu fungujú normálne. Skôr sú tam potom také doberačky, že si hovorili také..., ale bolo to vyslovene zo srandy a bralo sa to aj v takej rovine. Už to bol kolektív, čo sa pozná z domova. A vychádzali spolu normálne na tábore.“ (P7, juh)

V jednom prípade respondentka hovorila o pozitívnej skúsenosti s hudobným festivalom regionálneho významu, na ktorom vystupovali rómske aj nerómske kapely, čím sa podarilo pritiahnúť majoritu aj minoritu na spoločné aktivity, v súčasnosti už aj v komunitnom centre.

„U nás sa to darí. Nám sa to začalo dariť prostredníctvom rómskeho festivalu, kde sme pozývali nielen rómske kapely, ale aj nerómske (Rytmus, Para). A tým sme pritiahli aj bielych nerómov. Tým to začalo a teraz v komunitnom centre máme rôzne aktivity, kde chodia aj nerómovia. A dokonca aj na tie čisto rómske aktivity chodia tiež nerómovia.“ (P1, juh)

„Neboja sa prísť. Aj tá organizácia, ten tím toho festivalu. Lebo veľa nerómov sa bojí, že keď prídu medzi Rómov, tak krádeže, bitky a neviem čo. Takže aj to dopomohlo. Čo sa týka komunitného centra, tak by som povedala, že dosť pomohlo mapovanie v rámci komunitného centra. Školské aktivity spojené s naším centrom. Vzťahy medzi deťmi, že sa kamarátia Rómovia nerómovia spolu, neseparuju rómske deti. Nie je tu rómska trieda ako inde. U nás sú deti normálne, všetci spolu.“ (P1, juh)

Skúsenosti sú pestré, respondenti zažívajú vo svojom okolí aj prípady negatívnych postojov, predsudkov, odmietania. Hovoria o skínoch vo svojich mestách, o negatívnych postojoch rodičov, ktorí vyvolávajú konflikty a tlačia na segregáciu rómskych detí. Na druhej strane u detí a mladých pozorujú najmenšiu mieru vzájomného odmietania, je tu väčšia otvorenosť voči druhým, často ešte bez predsudkov. Negatívne postoje spájajú hlavne s dospelými.

„My sme sa na tábore ... veľmi naučili na Bendíka, decká nás naučili. Tak sme sa tam s kamoškami išli pozrieť a najprv sme sa cítili trochu zvláštne, ale potom bola úžasná atmosféra. Myslím, že to je fajn. V ... myslím, že určite sú ľudia, ktorí majú problém, sú tam skupinky skinheadov. Asi aj tak, aj tak.“ (P7, juh)

„Čo sa týka školských vecí, že divadlo a podobne, tak tam je to jedno, či rómske alebo nerómske deti. Je to úplne normálne v tejto dobe už. V táboroch čo som bola, keď som bola mladšia, tak úplne normálne. Na bývalej škole, kde teraz chodí sestra,

tak tam bolo takýchto problémov veľa. Ale ako ste povedali, je to problém rodičov. Deti sa normálne hrajú, ani v tom nič nevidia.“ (P8, juh)

„Neviem, či to majú všade,... že venček. V rámci školy sme mali problém, že rodičia určitého chlapca mali problém, že tancuje s romáčkou. Pritom on bol také drevo a ona ho tak viedla. A on neprišiel kvôli tomu na venček. Takže my sme všetci pozerali, že aj takíto ľudia sú a nechápali sme.“ (P7, juh)

„U nás je to tak, že sú tu len Rómovia. Nájde sa dakedy aj Róm a Róm... Stane sa, že sme museli napomenúť chlapca - to boli kamaráti a niektorí sú z chudobnej rodiny, proste zaostalejšej. A stane sa určite, že tu bude dáky chlapec a povie mu, že choď preč, pretože ty smrdíš. Stane sa to a my musíme upozorniť, že prestaňte, ste kamaráti, chodíte spolu do školy, nikto za nič nemôže, ako sa narodí a ako žije. A ten chlapec, potom ho to nebaví, lebo ho ponížil. Kvôli takémuto incidentu už sa potom ani neukazoval, lebo sa hanbil. Nemôžem povedať, že tie konflikty sú len medzi rómskymi a bielymi. Aj keď je Róm a Róm, tak si vedia niečo zlé povedať.“ (P2, juh)

„Ja vám presne môžem povedať aj ten pohľad, keď to nefunguje. Ja som z malej dediny a máme tu veľa konzervatívnych a staromódnych starých ľudí, ktorí majú toľko predsudkov, že je to až nepríjemné, keď to počúvam. My v dedine nemáme vôbec žiadnych Rómov. A tu v dedine je veľmi veľa ľudí, čo sú proti tomu, pretože vo vedľajšej dedine je osada, kde sa nachádzajú aj horší ľudia, ale to neznamená, že všetci sú takí. A veľa ľudí s tým má problém a aj v mojej rodine som sa s ním stretla. ... Ja som blízko dediny, ktorá mala myslím v rámci Slovenska najviac hlasov pre kotlebovcov. Čo hovorí samo za seba. Mala som aj veľa spolužiakov takých na základnej škole. Hlavne v tých malých dedinách sa to veľmi prejavuje. Teraz už je to trošku lepšie, ale je to hlavne tými rodičmi a staršími ľuďmi. My mladší už sme v tom oveľa otvorenejší. Nemáme také názory. ... Aj v škole to bolo. Učitelia vôbec, ale niektorí žiaci tým, že mali rodičov doma takých, tak sa naučili rovnako. ... Neboli príjemní na spolužiakov, čo boli Rómovia.“ (P9, juh)

Pracovníci s mládežou

I. Dostupnosť organizovaných voľnočasových aktivít

Čo sa týka ponuky mimoškolských voľnočasových aktivít, skúsenosti pracovníkov s mládežou potvrdzujú skúsenosti mladých ľudí z regiónu. Situácia je odlišná naprieč krajom i medzi sídlami. Neexistuje univerzálny vzorec, ktorý by napr. hovoril o tom, že čím väčšie sídlo, tým viac príležitostí (výnimkou je nepochybne Banská Bystrica, respondenti z Banskej Bystrice však neboli zapojení do skúmania). Univerzálnym poskytovateľom širokospektrálnej organizovanej mimoškolskej činnosti (od umeleckých, cez športové až po praktické ako napr. krúžok varenia) sú školy, či už samostatne, alebo v spolupráci s miestnym centrom voľného času. Okrem toho v mestách sú dostupné aj ZUŠ-ky, tieto však zároveň predstavujú finančne najnáročnejšiu aktivitu. Objavujú sa však aj ďalší aktéri, ako sú komunitné centrá, mládežnícke organizácie, široké spektrum mimovládnych organizácií, väčšinou aktívnych na lokálnej úrovni. Skúsenosti s fungovaním voľnočasových aktivít, ako aj s ich úrovňou a dostupnosťou pre všetky deti, sú rôzne. Chýbajú hlavne aktivity pre staršie deti, resp. pre mladých ľudí.

Nedostupnosť: financie, vzdialenosť, segregácia

Najväčším problémom, o ktorom respondenti hovorili v súvislosti s dostupnosťou voľnočasových aktivít pre široké spektrum detí a mladých ľudí, je ich finančná nedostupnosť. Pokiaľ ide o ZUŠ, vzhľadom na nákladnosť sú menej dostupné pre deti so slabším socio-ekonomickým zázemím. Výnimkou je súkromné gymnázium v Kremnici, kde existuje tiež súkromná ZUŠ, ktorá je bez poplatkov³.

Podobný problém nastáva aj pri dostupnosti aktivít v centrách voľného času (CVČ), kde sú tiež aktivity za poplatky, čo znamená automaticky bariéru pre deti z marginalizovaného prostredia. Okrem toho sa v praxi objavujú aj segregáčne praktiky, keď pre rómske deti nie sú „nikdy“ v týchto zariadeniach voľné miesta.

„Ja by som s tým centrom voľného času chcela povedať, že tie krúžky v centre voľného času sú platené. A práve tie naše deti z tých ozaj chudobných rodín si to nemôžu dovoliť. To znamená, že aj práve preto neprejavujú záujem o tieto centrá voľného času. Skutočne aj toto je bariéra.“ (P1, psm)

„Keď sme boli minulý rok na turnaji v pingpongu, tak tam bolo veľa rómskych detí a mládežníkov. ... Ibaže ten turnaj bol zadarmo a mohli tam niečo vyhrať. Kdežto tie krúžky boli platené. Takže to bude možno aj tým (prečo sa nikto neprihlásil). Nie je to drahé, ale samozrejme každý to má inak. Čo je drahé, čo nie a kde sú priority.“ (P3, psm)

Pokiaľ ide o fungovanie voľnočasových aktivít v školách po vyučovaní, tam je lepšia dostupnosť aktivít aj pre rómske deti, no zároveň je tam popisovaná potenciálna bariéra na strane učiteľov. Ak nie je dobrý a motivujúci vzťah medzi učiteľmi a deťmi, nevedia ich ani pritiahnúť

---

³ Bližšie informácie Súkromné gymnázium Zefyrína J. Mallu v Kremnici: <https://sgkca.edupage.org/>

na popoludňajšie aktivity po vyučovaní. Dostupnosť týchto aktivít je podporená aj vzdelávacími poukazmi.

„Máme tu dve základné školy a oni to realizujú prostredníctvom ich učiteľov. Nevie, či to tak má fungovať alebo nemá fungovať, ale čo poznám iné centrá voľného času, tak tie sú otvorené denne. Takže oni majú nárazové akcie a keď sa budeme baviť o rómskych deťoch, tak rómske dieťa tam nevidíte ani jedno. ... základné školy ponúkajú tieto krúžky v rámci svojich učiteľov. Chodia tam niektoré deti, nemôžem povedať, že by nechodili, aj z rómskych detí. Ale veľmi tam záleží na tom, aký má dieťa vzťah s tým učiteľom. Či si ho vie učiteľ získať.“ (P2, psm)

Významným aktérom v poskytovaní mimoškolských aktivít sú potom pre rómske deti komunitné centrá, ktoré často sanujú nedostupnosť aktivít v školských zariadeniach.

Samostatnou kapitolou je potom šport a športové aktivity, ktoré ale zvyčajne majú podporu samospráv a sú financované z iných zdrojov ako ostatné voľnočasové aktivity⁴. Popritom existuje široké spektrum športových krúžkov, ktoré sa venujú rôznym rekreačným športom. Aj v tomto prípade však narážame na problém dostupnosti aktivít pre rómske deti a mladých. Problémom je v tomto prípade „zblížovanie“ rómskych a nerómskych detí. Dôvodom sú v tomto prípade opätovne spomínané predsudky (hlavne) na strane majority o nedostatočných predispozíciách rómskych detí pre šport.

„O tých krúžkoch, ja by som povedal, že je dôležité- čo mi hovoria kolegovia moji-, že sa zblížiť s tými nerómskymi, to je veľmi ťažké. Mne aj mojim kolegom sa ale darí vo futbale. Vidíte to aj v telke, tak francúzska reprezentácia má samých černochoch a len dvoch bielych. U nás to tiež tak funguje. U nás je veľmi veľa zmiešaných futbalistov Rómovia nerómovia. Funguje to fantasticky, futbal baví ľudí a spája. Je veľmi ťažké našu rómsku mládež dať dokopy s nerómami. Hlavne v lokalitách, kde sú predsudky, že dieťa rómske si nevie predstaviť, že bude sedieť s nerómskym dieťaťom.“ (P5, psm)

O problémoch so segregáciou hovorili respondenti opakovane a veľmi otvorene. Respondenti hovorili o segregovaných školách, ktoré navštevujú len rómske deti. Na strane majority pritom pozorujú veľkú nedôveru voči rómskej minorite, na strane rómskej minority zase rezignáciu na zmenu spôsobu a podmienok života vo vylúčených komunitách. Pretrváva problém nepochopenia významu vzdelania ako nástroja na prekonanie tejto nepriaznivej situácie. Zdôrazňujú pritom potrebu pracovať nie len s dieťaťom, ale s celou rodinou, vrátane rodičov, aby mohli a dokázali byť pri vzdelávaní tou podporou, ktorú deti potrebujú.

„To poznáte všetci, je to veľký problém. U nás už sú segregované školy, kde chodia len rómske deti a nerómske cestujú na vyučovanie 15 km. Je to realita. Budúcnosť ukáže, ... je veľmi ťažké dostať nerómov na naše aktivity. A keď prídu, tak sú to výnimoční ľudia, ktorí majú radi aj rómsku kultúru, aj vzdelávanie. Niekedy ideme

---

⁴ Bližšie informácie tu: <https://www.minedu.sk/financovanie-sportu/>

aj do takých bodov, že... veľmi ťažké je vyzdvihovať príklady. My ideme príkladom, ale stále je nedôvera aj u rómskych občanov, že Rómovia hovoria: Z môjho dieťaťa nebude nič a radšej pôjde na aktivačné práce. Ja len, že nie tak skepticky... Už veľa rokov sa stáva, že rodičia si sami myslia, že z ich detí nebude nič. Nie sú to všetci, jasné. Vštepujeme im, že treba vzdelanie. ... Takže treba s rodičmi pracovať. Treba aj rodiča prinútiť, aby malo dieťa víziu, že treba sa vzdelávať, aby mal aspoň maturitu, nemusíme byť všetci vysokoškooláci.“ (P5, psm)

V neposlednom rade je potrebné spomenúť nedostupnosť voľnočasových aktivít pre detí a mladých prevažne z vidieckeho prostredia. Nedostupnosť kvôli vzdialenosti je ďalší faktor, ktorý často spomínali aj respondenti spomedzi mladých aktívnych ľudí. Dostupnosť aktivít v popoludňajších hodinách môže byť obmedzená hlavne u tých mladých, ktorí dochádzajú z okolitých miest a obcí. Problémom sú spoje, ale aj zistenie, že mladí ľudia majú často aj v kombinácii s inými povinnosťami po vyučovaní v rodine (pomoc s nákupmi, starostlivosť o mladších súrodencov apod.), kvôli ktorým sa nemôžu krúžkov v popoludňajších hodinách zúčastňovať.

„Áno, toto sme pozorovali u nás na strednej odbornej škole. Tam sú, dá sa povedať, len chalani a veľmi často sú z okolitých dedín. Oni mali veľký záujem o krúžok automobilový. Škola im dokonca ponúkla aj vlastnú garáž, že sa tam môžu vrtáť v autách. Ibaže... krúžok sa začal, bol aj na dobrej úrovni, lebo tí učitelia sa o to zaujímajú, je to vidieť. Ale decká tam nemohli zostávať po škole, lebo im išiel autobus. A už neskôr nešiel. Alebo išiel príliš neskoro a doma majú niekoho, o koho sa musia starať. Alebo musí ísť na nákup a podobne, oni majú aj inú než len tú funkciu dieťaťa v tej rodine.“ (P3, psm)

Problém ponuky a dopytu

Ukazuje sa tiež problém, ktorý naznačili v diskusiách aj mladí respondenti, a to že ponuka krúžkov často býva, dokonca aj pomerne veľká. Nie vždy však korešponduje s dopytom alebo potrebami detí a mladých ľudí. Tradičná ponuka sú tanečné, výtvarné a hudobné krúžky. No napr. v ponuke sú tanečné krúžky, ale chýba balet, po ktorom je ale dopyt. Prekážkou sú aj poplatky za krúžky. Ukazuje sa aj iný problém, a to že sú otvorené krúžky, na ktoré sa nikto neprihlási, alebo ak tak len minimum ľudí. No vykazuje sa fungujúci krúžok.

„U nás je to celkom čerstvé, lebo my sme v rámci našich centier robili dosť hĺbkovú analýzu prostredia a stavu, aký momentálne je v (mesto) a okolí. Dá sa povedať v celom okrese. Zameriavali sme sa na základné školy, stredné školy, na to aké krúžky ponúkajú, na základné umelecké školy a aj na občianske združenia, ktoré ponúkajú nejaké mimoškolské vyžitie. Z nášho pozorovania vieme povedať, že krúžkov je tu celkom dosť. Veľmi často sa opakujú, veľmi často je to výtvarná, hudobná a tanečná. Je to aj niečo, čo decká chcú, lebo postupne už začíname aj mapovať potreby. Ale tie ich potreby sú buď väčšinou špecifickejšie, že väčšinou chcú napríklad balet a ten tu nie je. ... My sme sa s kamarátkou prihlásili na krúžok ping pongu, aby sme tam spoznali mladých ľudí a tri mesiace tam nikto nechodil, iba my.“

Takže nám to ukázalo to pravé svetlo. Nechcem teraz niekoho ohovárať, ale aká je napísaná ponuka, ako to krásne vyzerá. A potom tá realita toho, že kto tam reálne je.“(P3, psm)

Najviac chýbajú krúžky, ktoré by boli zamerané na technológie, informatiku, programovanie, audiovizuálne aktivity apod. V prípade dostupných aktivít tohto typu je potom nízka kvalita. Problémov je viac, buď personálne pokrytie aktivity, nedostatočné financie na strane inštitúcie na zabezpečenie takýchto aktivít, alebo je to nakoniec nedostatok financií na strane mladých, ktorí by takéto aktivity chceli navštevovať.

„Z nášho prieskumu potrieb mladých ľudí nám najviac vystúpilo, že im chýba niečo zamerané na technológie, že toto vôbec nie je. Na informatiku, nemá ich kto sprevádzať programovaním napríklad, ak sa chce venovať niečomu zložitejšiemu. Ak sú tu nejaké krúžky informatiky, tak škola ich môže mať uvedené..., ale nie je to žiadna sláva, čo sa týka úrovne.“ (P3, psm)

„Taktiež viem o audiovizuálnom krúžku, že na ten hľadali aj na našej ZUŠ-ke nejakých nových vyučujúcich. Majú snahu naučiť mladých ľudí narábať s foťákom, kamerou a podobne, ale nemajú na to personál. Buď chýbajú financie tým inštitúciám alebo personálne pokrytie alebo potom chýbajú financie tým mladým ľuďom.“ (P3, psm)

Situáciu by nepochybne riešilo efektívnejšie využívanie dostupných zdrojov a zohľadňovanie dopytu na strane detí a mladých ľudí. Existujú pozitívne skúsenosti so zapájaním mladých ľudí do tvorby aktivít mimo vyučovania, resp. vychádzania v ústrety preferenciám, o ktorých nám v tejto súvislosti hovorili respondenti.

„U nás na škole vznikla samostatná skupina žiakov, kde boli rómski aj nerómski študenti. ... Čo ich zaujalo bol parkúr a akrobacia. Čiže rôzne činnosti, ktoré boli z nášho pohľadu aj riskantné a ktoré táto skupina vykonávala samostatne v športovej hale, kde sme ich samozrejme nechali. Ale čo sme urobili, tak sme tam poslali zodpovedných trénerov, aby dohliadli na túto skupinu, aby dohliadali predovšetkým na bezpečnosť.“ (P6, psm)

„Ak my by sme počúvali tých mladých ľudí a prispôbili sa ich potrebám, pretože tie športy sa menia- máme rôzne športy tak ako aj na olympiádach, niektoré športy, ktoré boli zaradené na olympiádach, tak už strácajú záujem a vylučujú ich aj z hier a zaraďujú sa športy, ktoré majú moderný charakter. A ten moderný charakter sa určuje na základe toho, aký je záujem mladých ľudí o ten šport. A keby sme počúvali tých mladých ľudí a tie deti a pružne by sme na to reagovali, tak aj ten záujem na školách by bol podstatne väčší.“ (P6, psm)

Systémové bariéry

Dostupnosť voľnočasových aktivít významne rámcuje nastavenie systému. V diskusii sme sa dotkli niekoľkých aspektov fungovania segmentu voľnočasových aktivít v aktuálnych

podmienkach na Slovensku. Respondenti spontánne upozornili na problém financovania centier voľného času, ale aj finančný nástroj na podporu dostupnosti voľnočasových aktivít v podobe vzdelávacích poukazov.

Opakovane sme v diskusii narazili na problém financovania Centier voľného času a dostupnosti ich aktivít pre deti a mladých ľudí. V praxi existuje podľa našich respondentov mnoho nefunkčných centier, svoju daň si v tomto prípade zobrala aj pandémia, nemožnosť účasti na aktivitách, ako aj potreba úspory finančných prostriedkov na úrovni samospráv, do ktorých kompetencií spadá ich financovanie. To všetko spolu viedlo v mnohých prípadoch k obmedzeniu ich činnosti a existenčným problémom.

„Ja by som rozprával o centrách voľného času. My od roku 2016 máme občianske združenie, súkromné centrum voľného času, sme i v sieti školstva. Najväčší problém je, že dotácia zo školstva nejde, ale je tam dotácia z obecného úradu, čo je dosť náročné. Lebo museli teraz sporiť kvôli pandémie, tak nám znížili rozpočet. Počul som ale, že teraz sa dali dokopy centrá, že to bude oveľa lepšie.“ (P5, psm)

„Pri mapovaní sme zistili, že dosť veľa centier voľného času, kde to vyzerá, že sú, ale v skutočnosti nie sú. Veľa je neaktívnych a tak. Vyzerá to, že majú tiež existenčné veci, nie je to celé až tak super super funkčné. (P3, psm)

Vzdelávacie poukazy⁵ predstavujú nástroj, ako prekonať najväčšiu bariéru, ktorou je finančná nedostupnosť voľnočasových aktivít, pre čo najširšie spektrum detí a mladých ľudí. Aj v tejto súvislosti bola akcentovaná potreba „vypočuť“ hlas mladých ľudí, aké sú ich potenciálne preferencie. Tomu by mala byť následne prispôsobená aj ponuka aktivít. Inak hrozí, že vzdelávacie poukazy „prepadnú“ a prostriedky, ktoré sú v tomto nástroji, „vyjdú navivoč“. Celkovo je konštatovaná nižšia miera záujmu o voľnočasové aktivity v porovnaní s obdobím pred pandemiou, očakáva sa však skôr zlepšenie situácie (resp. zvýšenie dopytu).

„Ja môžem povedať, ako je to u nás. Fungujú tu krúžky vzhľadom na to, že každý žiak dostane vzdelávací poukaz a on si môže ten krúžok vybrať podľa ponuky. Vytvoríme ponuku dosť širokú a zameranú predovšetkým na ten šport, lebo tam je ten záujem najväčší a potom podľa toho tie krúžky otvárame. Ak to porovnávam s minulosťou, tak tento krát- a možno je to spôsobené aj pandemiou - až taký záujem nie je.“ (P6, psm)

„Za ten školský rok tých 60 hodín mimoškolskej aktivity má zaplatených štátom. Vedúci krúžku, či už je to vyučujúci alebo tréner, tak má za to ohodnotenie. Dokonca si môžu za tie peniažky, ktoré sú vo vzdelávacom poukaze, kupovať aj materiál a môžu to použiť na tú činnosť, ktorú robia. Či už je to geocaching, ktorý aj my sme mali, tak tí, ktorí majú radi turistiku a dobrodružstvo, tak v týchto aktivitách oni pracovali. Bol o to veľký záujem, bol to taký boom. Vzhľadom na to, že teraz je situácia aká je, tak všetko sa utlmilo a teraz čakáme, že sa to vylepší. Takže aj týmto smerom by bolo treba upriamiť pozornosť a troška sa nad tým zamyslieť. Unikajú

---

⁵ Bližšie informácie o vzdelávacích poukazoch a možnostiach ich využívania sú dostupné tu: <https://www.minedu.sk/vzdelavacie-poukazy/> a tiež tu: <https://www.poukazy.sk/index1.html>

*peniažky z tých vzdelávacích poukazov len preto, že nie je vypočítaná druhá strana.“
(P6, psm)*

V praxi je využívanie voľnočasových poukazov hodnotené skôr skepticky, systém je skôr neprehľadný, nie je jasné, kedy sa deti zúčastňujú aktivít v CVČ alebo ide o aktivity priamo v škole. Problém je podľa respondentov aj obmedzené využitie vzdelávacích poukazov inými subjektmi ako školami alebo CVČ.

„Otázka je - keď každé dieťa dostane vzdelávací poukaz, ktoré im školy vydávajú, ako viem,- že prečo ich nepoužijú práve v centre voľného času na nejaký krúžok... Ale u nás, ako som hovorila, ho možno využijú ani o tom nevedia, lebo v školách tie krúžky fungujú pod CVČ a deti tam občas idú.“ (P2, psm)

II. Voľnočasová infraštruktúra

Priestory pre mladých

Významná potreba, o ktorej hovoria respondenti v skupinách mladých aktívnych ľudí, sú priestory pre neorganizované aktivity, teda priestory, kluby alebo centrá pre mladých⁶. Túto potrebu pracovníci s mládežou potvrdili aj zo svojich skúseností. Chýba hlavne priestor, kam ísť po škole, kde nie je potrebné zaplatiť. Táto potreba vystupuje do popredia hlavne u starších, resp. u detí na druhom stupni a starších (stredoškolákov). Bežne dostupné krúžky už ich potreby nevedia plnohodnotne saturovať. Respondenti v tejto súvislosti tiež hovoria o „skoršom“ dospievaní mladých hlavne z vylúčených rómskych komunít, u ktorých dopyt po takýchto aktivitách už v tomto veku prakticky úplne vymizne, pretože žijú viac život dospelých.

„Najčastejšie, čo sme si všimli aj z tej ponuky aj z tých potrieb, nám vyšlo, že chýba celkovo u nás v ... len jednoducho priestor pre mladých. Nemôžu prísť po škole a možno v niektorých prípadoch aj nerobiť nič a len byť spolu. Tráviť ten čas nejako zmysluplne. Alebo spísať spolu projekty. V škole nemôžu zostať do siedmej ôsmej večer. V kaviarni si vždy musí niečo kúpiť, na čo nemajú vreckové.“ (P3, psm)

„... tiež bol výsledok, že sa nemajú kde stretávať. Školy zatvárajú a najmä, keď ide o decká od 5. ročníka, ktoré už nejdú do družiny, dochádzajú autobusom, tak tie sa potulujú po meste a nemajú sa kde zložiť, kým im ide spoj, kým idú domov. To isté pre stredoškolákov. Toto je ten istý problém v .... (P7, psm)

„Čo ja viem z mojej skúsenosti, tak celkom fungujú rôzne krúžky na školách, že tam bežne decká chodia. A z pozorovania sa mi zdá, že horšie je to s voľnočasovými aktivitami pre starších. Tých možnosť je postupne menej a menej. Možno je to aj tým, že oni už to trošičku náročnejší. Pokiaľ už to nie je ten šport, čo ich baví, ale niečo také špecifickejšie, tak možno aj oni sú menej aktívni v tom vyhľadávaní. Asi je to aj o tom prístupe, že už som v niečom náročnejšia, niečo očakávajú a pokiaľ to nedostanú, tak za tým nejdú. Čo sa týka ohrozenejších skupín, tak tam tá motivácia určite postupne klesá, pretože oni už ako keby žijú v takom inom svete, v rómskej komunite to občas tak býva a oni už sú považovaní za dospelých. Už sa nevenujú takýmto voľnočasovým aktivitám.“ (P4, psm)

V ďalšej diskusii sme sa rozprávali o tom, ako by mohli vyzeráť kluby pre mladých, podporujúce neorganizovanú činnosť, aj na základe svojich skúseností s prácou s mladými. Hlavný akcent bol kladený na vytvorenie prostredia priateľského k mladým a bezpečnosť. Nemusí to byť len interiér, mnohé funkcie dokáže plniť aj exteriér, hlavne v lete. Dôležité je možnosť mať kam prísť, ideálne bez nutnosti zaplatiť poplatok, s ponukou aktivít, ktorá by ich mohla zaujať (napr. hudobné nástroje).

---

⁶ V tejto súvislosti respondenti hovorili aj o projekte Centier práce s mládežou v BBSK, ktorý v mestách pilotne overuje spustenie takéhoto inovatívneho prístupu k práci s mládežou pre podporu zamestnanosti. Centrá práce s mládežou Space budú slúžiť ako nástroj práce s mládežou, starostlivosti o mládež, podpory zamestnanosti mladých a predchádzaniu ich upadnutiu do statusu NEET. Bližšie informácie o projekte sú dostupné na stránke <https://www.tvojspace.sk/>

„V prvom rade, aby sa tam cítili dobre. Čiže to prostredie musí splňať nejaké veci, malo byť bezpečné, mal by tam byť nejaký človek, ktorý to zabezpečí, že to tak je, že sa tam trvá na nejakých pravidlách.“ (P4, psm)

„U nás je dobrá prax pri tom centre, že máme ten veľký park. Myslím tie ihriská, kde sú v lete vonku pingpongové stoly, sú tam hry nakreslené, kolky sa môžu hrať. Jednoducho keď sa mi nič nechce robiť, tak si len sadnem a pozerám sa. Alebo si vyberiem z tej ponuky, ktorá tam je. Alebo, ako som už povedala, nerobia nič, len sedia a rozprávajú sa. Majú možnosť si ísť - tam blízko do cukrárne toho centra. Môžu si kúpiť vodu, koláč, zmrzlinu. Sedia, rozprávajú sa, vedú diskusie a tak ďalej. Horšie je to v zime, ale zase sú priestory v tom centre, ktoré sú prístupné týmto mladým ľuďom aj deťom.“ (P1, psm)

„Horšie je to v zime, ale zase sú priestory v tom centre, ktoré sú prístupné týmto mladým ľuďom aj deťom. Podobne ako v lete môžu si z tej ponuky, ktorá je, vybrať. Môžu sa zapojiť. ... Takže naozaj byť otvorený. Nemať hranice, že musím niečo zaplatiť. Dobré, keď chcem ísť na výlet alebo niečo potrebujem, ja neviem niečo zakúpiť, tak vtedy sú ochotní sa nejako poskladať finančne. Ale vedia, že tam môžu prísť a je tam nejaká ponuka a nikto ich nelimituje. Jednoducho môžu prísť a vybrať si, čo budú robiť“ (P1, psm)

Silná kritika sa v tejto súvislosti znieša na uzatvorené školské areály, ktoré zívajú prázdnotou a nie je možnosť ísť tam napr. si zahrať futbal. Sú však aj pozitívne skúsenosti so sprístupnením takýchto priestorov, riešením je napr. v zabezpečení adekvátneho dozoru dospelaj osoby. Opäť medzi jednotlivými sídlami pozorujeme rozdiely v otvorenosti voči potrebám detí a mladých ľudí.

„Je to otvorené! Chodia tam deti z detského domova - v blízkosti je detský domov - chodia tam deti z mesta. Keď chcú, zapoja sa, je to naozaj otvorené, tam ich nikto nevyženie. ... My sme nemali ihrisko, naše deti chceli hrať futbal na školskom ihrisku a nepustili ich tam. Chápete? Krásne veľké ihrisko pri škole a ono je zamknuté, prázdne. Decká sa na ceste hrali! A ihriská vybavené, perfektné, ale jednoducho neboli prístupné ostatným. Preto sme sa rozhodli také ihrisko spraviť aj pri tom našom centre.“ (P1, psm)

(Čím to je?) Škola si zohnala peniaze horko-ťažko, dala si ihriská rekonštruovať a boja sa, že sa im to zničí. A pritom stačí, aby tam niekto bol, aby zabezpečoval ten servis, ktorý tam je. A predstavte si, celé prázdniny sú ihriská pri školách zavreté! Nie je to škoda? A decká sú kde? Fajčia, fetujú a tak ďalej.“ (P1, psm)

„My máme opačnú skúsenosť v ..., ale je to tým, že ten dozor tam je. Striedajú sa tam traja ujovia, ktorých pravdepodobne platí škola, to už neviem. A oni poskytujú tieto ihriská a hocikedy tam vidím rómske deti tam hrať futbal, aj niekoľko hodín cez deň. Im aj dali zvýhodnenú cenu, práve preto, aby radšej hrali futbal než robili blbosti, tak to poviem. Takže toto funguje, za čo som veľmi vďačná a my sa chystáme takéto ihriská využívať z nášho centra, pretože my nemáme niečo také k dispozícii.“ (P3, psm)

Priestory pre mladých a inklúzia

Aj vzhľadom na zloženie diskusnej skupiny nie je prekvapením, že sme pomerne veľkú časť tejto diskusie venovali téme inklúzie. Táto otázka sa ako mimoriadne citlivá a dôležitá objavila aj pri diskusii o dizajnovaní takéhoto centra a jeho služieb/ aktivít pre majoritu aj minoritu. V etnicky zmiešanom prostredí, poznačenom mnohými negatívnymi predsudkami a stereotypmi ide o obrovskú výzvu.

Práve ponuka aktivít pre široké spektrum populácie môže priniesť centru negatívnu nálepku, ktorá v konečnom dôsledku bude znamenať, že tam iná časť mladých odmietne chodiť. Diskutovalo sa v tejto súvislosti o potrebe pomalej, postupnej zmeny, vzájomného spoznávania a privykania. V konkrétnom prípade respondentka hovorila o potrebe „tolerancie voči tomu, že niekto nie je schopný prijať zmenu tak rýchlo“.

„My osobne, keďže len začíname, nad tým veľmi premýšľame, pretože máme široký záber cieľových skupín. Veľmi sa chceme venovať všetkým, zároveň je nám takmer jasné, že to nebude možné. Všetkým našim cieľovkám dať z nás sto percent. Ale zároveň premýšľali sme nad tým, že je potrebné to robiť veľmi citlivo, lebo či chceme, či nie... a nakoľko my sme tolerantní, tak nie každý je taký tolerantný, ako sme my. Kebyže si prizveme skupinu mladých rómskych detí doobeda k nám do centra a uvidia to nejaké mamičky s deťmi, ktoré sú taktiež naša cieľovka, tak tam už nikdy nevkročia.“ (P3, psm)

Premýšľame nad tým, že keď sa chceme venovať viacerým skupinám, je veľmi dôležité počúvať ich. A keď vieme, že oni nemajú možnosť prísť k nám, čo je veľmi často z finančného dôvodu, tak spraviť ten krok k nim a nenútiť chodiť ich k nám. A keď môžu chodiť k nám, tak robiť to postupne a pomaly, lebo zmena sa nedá spraviť rýchlo. Aj kebyže ich tam pozveme, tak potom tam zase nemusia prísť iní. ... Lebo nie sú bežne takí tolerantní, ako sme my. ... Ale byť tolerantný nielen voči tomu, že máme sa všetci radi a podobne, ale aj voči tomu nástupu na tú zmenu, že niekto nie je schopný prijímať tú zmenu tak rýchlo.“ (P3, psm)

Vo vzťahu k vylúčeným komunitám sa hovorilo tiež o potrebe motivovať deti a mladých, pracovať s faktorom známeho („niekoho tam poznajú“). Nestačí vytvoriť priestor, ktorý je zadarmo s ponukou „atraktívnych“ aktivít. Potrebné je vytvoriť dôveru voči takémuto prostrediu, ktoré voči komunite pôsobí ako cudzí, neznámy prvok. Dobré skúsenosti sú s otvorenými aktivitami v exteriéri, s ponukou športu, hudby a občerstvenia. Osvedčilo sa otváranie voči majorite, aktivity ako živé knižnice apod.

„Keď sa na to pozerám z hľadiska komunit vylúčených, tak myslím, že pre nich je celkom dôležité ich nejakým spôsobom do toho motivovať. Cez nejaký vzťah, že tam niekoho poznajú. Nemyslím si, že by len tak prišli do nejakého neznámeho prostredia len preto, že je to zadarmo alebo že je tam nejaký tanečný kurz alebo niečo. Asi tam potrebujú ešte niečo iné. Nejakú podporu, cez osobu, ktorej dôverujú, s ktorou už nejaký vzťah majú. Je to také na dlhšie trate. Nie je to také, že my si tu

odklikáme, že aby to bolo zadarmo a aby to bolo niečo, čo ich bude baviť... ale sú tam aj takéto aspekty.“ (P4, psm)

„Nám sa najviac osvedčila (na multifunkčných ihriskách) v práci s rómskymi či bielymi deťmi a mládežou trojkombinácia hudby, jedla a športu. (smiech). Čiže spraviť akciu, ktorá je primárne športová, zároveň tam zahrnúť aj niečo, čo nie je úplne športové, aby to prilákalo ľudí, ktorí nie sú športovo nadaní. Čiže napríklad robenie palaciniiek, že k tomu sa môžem pridať. To znamená aj jedenie palaciniiek. A zároveň tam hrala hudba. To, že niekde hrá hudba, je veľmi lákavým faktorom. Keď idú decká okolo: “Ó, tam hrá hudba, ideme sa pozrieť. ... že to bolo otvorené, nebolo tam nič také ako dozor a že “ty nie si odtiaľto alebo nie si pozvaný, tak chod’ preč”. Nič takéto, tak tým pádom sa zastavovali úplne cudzie decká alebo ľudia, rodiny s deťmi a podobne.“ (P3, psm)

„Tým, že sme škola, tak máme kontakty aj s inými školami. A nám sa osvedčilo, keď je 8. apríl medzinárodný deň Rómov a potom medzinárodný deň rómskeho jazyka v novembri, tak robíme také akcie, že naša decká majú pripravený program, spojený s prezentáciou kultúry, hovorené slovo... A my v rámci týchto akcií pozývame žiakov z iných škôl, z tých najvyšších ročníkov, 8.-9.ročník a potom stredné školy. A oni vždy prídu na tie aktivity, lebo je to samozrejme počas vyučovania. A majú možnosť zdieľať s našimi deťmi. Oni im ukážu, čo vedia.“ (P1, psm)

„V rámci živých knižníc sa majú možnosť rozprávať s týmito žiakmi, ale aj s rómskymi osobnosťami. Byť živou knihou pre týchto ľudí. Skutočne sa to osvedčilo, lebo niekedy sú aj tie otázky také dobre pod kožu. Netreba sa báť a vedieť odpovedať. Už sa takto stali tie naše deti známymi. Lebo predtým hovorili o nich ako o lúzcach, v meste. Pretože my tu máme deti aj z iných lokalít, z východného Slovenska, z osád a podobne. Čiže dosť taký nepekňý pohľad. Ani verejnosť v meste nebola nadšená týmto. Ale práve tým, že tieto deti a hlavne stredoškólači ukazujú, čo vedia, čo dokážu urobiť, tak skutočne menia názory tých Kremničanov. To, čo sa stávalo na začiatku, taká tá nevraživosť, tak skutočne sa eliminovala. Povedala by som dosť výrazne.“ (P1, psm)

„Jednoducho sme si povedali: musíme sa otvoriť. Musíme ísť medzi tých ľudí a hovoriť, že nie je pravda, čo sa hovorí o Rómoch. Že existuje naozaj veľa pozitívneho v tej rómskej komunite. A že nie je všetko pravda, čo sa hovorí v televízii a píše v novinách. S tým nech aj sú tí nerómovia konfrontovaní, ale že to sú možno ojedinelé prípady...Neexistuje to, že môžu tie prípady paušalizovať na všetkých Rómoch.“ (P1, psm)

Ďalším osvedčeným nástrojom na prekonávanie bariér medzi majoritou a minoritou, ktorý respondenti intenzívnejšie diskutovali a prezentovali tiež svoje skúsenosti, je dobrovoľníctvo (napr. buddy program pre deti z detských domovov), ale ako úspešné sa javia aj dobrovoľnícke aktivity v letných táboroch. Pozitívne hodnotený bol aj program zahraničných dobrovoľníkov, ktorí prichádzajú do YMCA Jelšava, ktorí často pôsobia nielen priamo v meste, ale v širšom regióne. Vo vzťahu k inklúzii sa opakovane objavovala potreba pracovať s oboma stranami, teda s majoritou, aj s minoritou. Každá z nich má svoje bariéry, obmedzenia, ktoré je potrebné postupne prekonávať, veľa sa hovorí o potrebe osobnostného zrenia, ktoré je predpokladom

vytvorenia úspešného spoločného vzťahu medzi rómskymi a nerómskymi deťmi a mladými. Opäť sa respondenti zhodujú na tom, že je to dlhodobý proces.

„Nám sa ešte osvedčilo dobrovoľníctvo. Začali sme to robiť s úplne iným cieľom. Dobrovoľníci mali byť takými anjelmi pre deti z detských domovov. Mali s nimi chodiť na tábory a výlety a takéto veci, ale s odstupom času vnímam, že toto je tiež zaujímavá cesta. ... V prvom rade komunikujeme, že je to dieťa v núdzi alebo z detského domova, ale postupne a v rámci toho vzdelávania je vysvetlené, že áno, veľa detí z nášho kraja je rómskych, aké majú špecifiká, čím všetkým si tie decká mohli prejsť. Nielen na základe nejakej svojej identity, ale aj zážitkov z osobnej histórie. Sú v rámci toho dobrovoľníctva postupne konfrontovaní, keď tie decká spoznávajú, s rôznymi témami a vecami. ... Ja som presvedčená, že mnoho tých mladých sa vďaka tomu dobrovoľníctvu aj osobnostne - že boli v tých osobných vzťahoch a kontaktoch aj s rómskymi deckami- sa veľmi veľmi posunuli.“ (P4, psm)

„Veľmi často sú to mladí ľudia, ešte stredoškólači. A potom si zvyknú u nás ostať aj dlhšie. My ich vidíme osobnostne dozrievať, to je pravda, ale ja som presvedčená, že aj vďaka takýmto rôznym zážitkom. ... A pre mňa je zaujímavé sledovať aj to, keď rómske decká objavujú svoju rómsku identitu a s tým sa tak stotožňujú. To častokrát si nechcú pripúšťať, potláčajú to, nie sú s tým stotožnení. A aj to, keď sa s tým postupne začnú stotožňovať, keď vnímajú špecifiká toho a rôzne silné stránky, posilňujúce momenty zažijú aj cez tú živú knihu, tak aj to napomáha inklúzii, lebo sa potom menej obávajú ísť do tých kontaktov a vzťahov a sú takí aktívnejší. (P4, psm)

„Ja zato dobrovoľníctvo môžem len potvrdiť. Dlho som dobrovoľníčila v občianskom združení .... Tam sme robili tábory, ktorých sa zúčastnili aj decká z domova, ktoré boli najčastejšie rómskeho pôvodu a tiež.... Ja som nikdy nebola vyhranená voči komukoľvek, ale vďaka tým táborom som sa ešte menej... úplne mi tu zbúrало akékoľvek predsudky. Ja som tam bola aj ako účastníčka aj ako vedúca a práca s tými deckami, ktoré prišli z domova, to bolo niečo úplne život meniace, fakt.“ (P3, psm)

„YMCA má dobrovoľníkov z iných štátov. Väčšinou sú tu od augusta do augusta títo dobrovoľníci a tým. ... Práve preto, aby rómski dobrovoľníci mohli komunikovať s týmito zahraničnými. ... Ak je to dobrovoľník, ktorý je pre to zapálený aj ochotný robiť aj niečo navyše, tak sa stávalo, že dobrovoľníci chodili učiť ich rodný jazyk na školy do .... Na strednú školu konkrétne, na gymnázium, lebo tam to bolo vítanejšie než na základných školách. ... Ak prídu ľudia, ktorí chcú, tak vtedy je to úplne super. Ja som takých dobrovoľníkov zažila, ktorí nás učili angličtinu a španielčinu a to bolo fakt super. Čiže kebyže sa toto viacej darí sem dostávať, tak my sme z toho vtedy mali veľmi dobrý zážitok, že sme mali možnosť učiť sa cudzí jazyk s niekým, pre koho je to rodným jazykom.“ (P3, psm)

Na otázku, či sa stretávajú skôr s ochotou alebo s nedôverou pri poskytovaní priestorov pre voľnočasové aktivity, sme opäť zaznamenali rôzne skúsenosti, a to tak pozitívne, ako aj negatívne. Väčšia ochota spolupracovať zo strany samosprávy je, ak ide o etablovanú

organizáciu s dobrým menom a dlhšou históriou, prípadne známe osobnosti, ktoré v takejto organizácii pôsobia. S väčšou nedôverou sa stretávajú rómske organizácie, nie je to však pravidlom. Ako najlepšia možná sa potom javí situácia, keď je organizácia zároveň vlastníkom priestorov.

„Skôr s nedôverou. U nás je celkovo s priestormi problém v celom meste, aj centrum voľného času má problém si zohnať priestory na fungovanie. Fungovalo dlho v škole v jednej miestnosti. Akékoľvek aktivity - je s tým problém, pretože všetky budovy, ktoré boli ako tak schopné, sa rozpredali. Rozpredalo to mesto a je to teraz všetko v súkromnom vlastníctve, schátrané a neprerobené. Celkovo tým všetci trpíme. Čo sa týka tých ihrísk, tak je to možné, ale napríklad teraz asi pred mesiacom dvoma vydali VZNko, kde sú štyri eurá na hodinu na prepožičanie ihriska. Doteraz to bolo zdarma, aj my sme to využívali. Ale aj to bolo komplikované, určený deň, určená hodina, vybaviť to, obehať to, bolo to komplikované. A teraz je to už zas aj finančne.“ (P2, psm)

„My máme zatiaľ dobré skúsenosti s priestormi, aj sa stretávame s veľkou ochotou. Ale viem si predstaviť, že keby sme to neboli my- to znamená bývalí absolventi gymnázia alebo základnej školy- že niečo sa o nás vie, že tu robíme. Alebo kebyže sme rómskeho pôvodu, tak si viem predstaviť, že tá komunikácia a ochota by bola úplne iná, bohužiaľ.“ (P3, psm)

„Mám pocit, že sme ťažili z tej dobrej histórie a dobrých vzťahov (organizácie). Už sme mali klasické miesta, v Bystrici Misijný dom. Nejaké vzťahy tam boli a šlo to. Ale napríklad, keď sme hľadali klasický podnájom na vykonávanie aktivít a hlavne poradenstva, tak to bolo občas také problematické. Keď sme vysvetlili, čo robíme, že áno, chodia za nami aj klienti, mamičky, áno aj rómske, aj deti... tak viackrát sme sa stretli s tým, že nie každému sa to páčilo. Občas človek všelijako pozerá. Ale je to veľmi o tom, ako sa to odkomunikuje. Treba byť v tomto dosť presvedčivý. Ale je to téma dôležitá v tom, že ak je to akákoľvek nezisková organizácia, tak priestory sú veľké téma, nájmy. ... Určite by to bolo fajn, keby aj samospráva viacej vnímala, že toto je téma, ktorej sa treba venovať a ktorú treba podporovať.“ (P4, psm)

„My zase nemáme problém, pretože nám obec poskytuje zdarma priestory v Dome kultúry. ... Ale v marci by som mal kolaudovať komunitné centrum. Takže budeme mať veľké priestory a nebudeme musieť prechádzať cez kultúrne domy. Zohnali sme pozemok a kolaudujeme to už v marci. Takže budeme bez problémov. A zháňam aj grant teraz na športové ihrisko. Ak ho zoženiem, tak budeme mať vlastné ihrisko, pretože máme na to priestor. Okolo komunitného centra je totiž veľká záhrada a je tiež naša. Takže tam je šanca mať vlastné priestory, to bude veľmi prospešné.“ (P5, psm)

Príloha: Rámcový scenár pre fokusové skupiny

Scenár

(trvanie cca 1,5 - 2 hodiny)

Úvod, pripájanie účastníkov

(5 minút)

Predstavenie moderátorky a spolumoderátorky, predstavenie RMS

Vysvetlenie zámeru, čo sledujeme a prečo tu sme

- *Výskum možností trávenia voľného času v regióne BB kraja z pohľadu angažovaných mladých ľudí a pracovníkov s mládežou*

„Pravidlá“ diskusie

(5 minút)

Výzva ku kritickosti v diskusii: neexistujú správne či nesprávne odpovede ... chceme poznať vaše osobné názory (nech ste k nim dospeli na základe osobnej skúsenosti, rozprávania známych.....)

Zásady diskusie:

- Jednotlivo vypovedané názory, aj keď sa opakujú ... je možné, že sa objavia rozporné názory, čo ale nie je chybou
- Hovoriť jednotlivo, neskákať si do reči a nahlas
- Diskusia bude trvať max. 2 hodiny
- Možnosť četovať
- Vaša anonymita bude zachovaná, Vaše vyjadrenia budú spracovávané spoločne len pre účely projektu
- Rovnako nikde nebude použité Vaše meno, ani iný údaj, na základe ktorého by ste mohli byť identifikovaní
- Uvedte si profilové meno, pod ktorým tu s nami budete, pre potreby potvrdenia prítomnosti účastníkov na aktivite potrebujeme urobiť printscreen (online prezenčka)
- Zapnite si prosím kamery, aby sme na seba videli, vedeli na seba reagovať a lepšie tak umožniť, aby sa každý dostal k slovu. Na názore každého z Vás nám záleží! :-)
- Nechajte si pokojne zapnuté mikrofóny, v prípade hluku v okolí si ich jednorazovo vypnite, nech sa nerušíme
- Nezabudnite si prosím vypnúť/ stíšiť mobilné telefóny, aby nás chvíľu nikto nerušil ani takto:-)

Nejaké otázky k tomu čo som povedala? *"Môžeme začať?"*

PRINTSCREEN!!!

0. Warm up - predstavenie

(10min)

(navrhnuť tykanie / krstné meno/ prezývka, čomu sa venujete)

I. Chápanie voľného času

(15 min)

- 1/ Keď sa povie voľný čas, čo to pre Vás znamená? Čo je Váš voľný čas?
- 2/ Patria doň aj aktivity? Aké?
- 3/ Povedali by ste, že máte dostatok voľného času? Prečo áno, prečo nie?
- 4/ Ako zmenil Váš voľný čas covid/ pandémie?

II. Dostupnosť voľnočasových aktivít

(20 min)

- 1/ Máte možnosť využívať voľnočasové mimoškolské aktivity? Ak áno aké? Ak nie, prečo?
  - 5/ Aký typ aktivít vám alebo mladým ľuďom vo vašej obci/ meste chýba? Máte nejaké nápady/ predstavy, kto, kde a ako by ich mal organizovať, aby boli dostupné? Je to téma rozhovorov vo vašej komunite?
  - 3/ Kto by ich mal organizovať, aby boli dostupnejšie (viac, ...)
  - 4/ Aká je dostupnosť týchto aktivít z hľadiska vzdialenosti (Sú mimoškolské voľnočasové aktivity ktoré deti navštevujú dostupné peši? Sú viazané na rodičov aj cestu autom alebo hromadným prostriedkom? Sú v mieste bydliska?)
- (2/ Kto tieto aktivity organizuje/ poskytuje? (škola, MNO, súkromní zriaďovatelia...?)) - ak vyjde čas

III. Voľnočasová infraštruktúra

(20 min)

- 1/ Majú sa kde mladí stretávať? (Ak áno, kde? Ak nie, prečo?) / (Aké je v mieste vášho bydliska (pôsobenia) ponuka zázemia pre trávenie voľného času?)
- 2/ Máte dobre dostupné priestory pre vaše aktivity? Kto ich poskytuje? (samospráva?, ...)
- 3/ Aké sú vaše skúsenosti s komunikáciou s poskytovateľmi týchto priestorov?
- 4/ Aké sú možnosti financovania aktivít, ktorým sa venujete (organizované/ neorganizované)? (využívate členské poplatky, možnosti finančnej podpory na miestnej, krajskej alebo štátnej úrovni, nadácie, granty..?)
- 5/ Ako riešite, keď si deti/ mladí nemôžu dovoliť za tieto aktivity zaplatiť? Čo by pomohlo?

IV. Záujem detí a mladých o voľnočasové aktivity

(20 min)

- 1/ Aký je záujem o voľnočasové aktivity medzi deťmi a mladými? Stretáva sa záujem s ponukou?
- 2/ S akými prekážkami sa stretávate, keď robíte aktivity s mladými/ pre mladých? Ako ich riešite? Čo pomáha? Čo by ešte bolo dobré zmeniť, aby sa tieto prekážky odstránili?

3/ Aké máte skúsenosti so spoločnými aktivitami v komunitách? Darí sa Vám zapájať aj minoritu a majoritu (menšina/ väčšina) spoločne? Čo sa Vám osvedčilo a čo nie? Čo by situácii pomohlo?

Záver

(5 min)

Sme na konci diskusie. Čo by ste ešte chceli dodať, čomu sme sa nevenovali, mali by sme ...? Čo by ste odkázali niekomu, kto má možnosť meniť veci?

Poďakovanie a ukončenie diskusie!